

Research Article

Virtual Social Networks and the Afghan Diaspora in France: Ethnography of Everyday Life and Diasporic Cultural Challenges

Hossein Mirzaei * *Assistant Professor, Cultural Studies Department, Faculty of Social Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.*

ARTICLE INFO

Received: 28 May 2025

Accepted: 26 September 2025

Published: 15 October 2025

Keywords:

Afghan migrants,
Cultural identity,
Diaspora,
France,
Virtual social networks.

ABSTRACT

This ethnographic study explores the role of virtual social networks in preserving cultural identity and addressing migration challenges among the Afghan diaspora in France. With the increasing migration and dispersion of Afghans worldwide, the transmission of culture, language, and native values to new generations has become a central concern for this community. The research findings, based on active observation in online groups (WhatsApp, Telegram) and semi-structured interviews with migrants from various ethnic backgrounds, indicate that virtual social networks provide a crucial platform for the reproduction of language, oral literature, rituals, and the strengthening of familial and emotional bonds across generations. These digital spaces, through the sharing of stories, poems, proverbs, and memories, not only prevent the loss of the mother tongue but also reinforce a sense of belonging and collective solidarity. Nevertheless, challenges such as language mixing, generational gaps, and the creation of "cultural bubbles" are also present. This study demonstrates that virtual social networks play a dual role in simultaneously preserving cultural identity and facilitating social integration. Examining these experiences can inspire Iranian policymakers and researchers to better manage migration and cultural challenges. The research highlights the importance of digital platforms in supporting the cultural resilience and social cohesion of migrant communities in today's interconnected world.

Introduction

The advent of virtual social networks has fundamentally reshaped the landscape of human interaction, creating unprecedented spaces for communication, the sharing of cultural knowledge, and the navigation of migration-related challenges. For diaspora communities, these digital platforms have become indispensable arenas where the complex processes of identity formation, cultural preservation, and social integration are actively negotiated. This study focuses specifically on the Afghan migrant community in France, a group whose presence has grown significantly amid decades of political and economic instability in their homeland. It examines the nuanced ways in which platforms like WhatsApp, Telegram, and Instagram are utilized to sustain cultural identity, combat feelings of alienation and nostalgia, and manage the intricate dynamics between first-generation migrants and their descendants. The research

*Corresponding author: Hossein Mirzaei. Assistant Professor, Cultural Studies department, Faculty of Social Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

E-mail addresses: hossein.mirzaei@atu.ac.ir

E-ISSN: 2981-1066/ © 2025 Published by Population Association of Iran. This is an open access article under the CC BY 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Cite this article:

Mirzaei, H. (2025), Virtual social networks and the Afghan diaspora in France: Ethnography of everyday life and diasporic cultural challenges. *Journal of Population Association of Iran*, 20(40), 161-180. <http://doi.org/10.22034/jpai.2025.2062029.1413>

is guided by central questions that probe the dualistic role of these technologies: How do these digital environments aid in maintaining and reproducing linguistic and cultural heritage while simultaneously confronting the potent systemic pressures for assimilation within a host society governed by a strong Republican integration model and the principle of *laïcité* (secularism), which often relegates cultural expression to the private sphere? Furthermore, to what extent do these networks function as bridges fostering intergenerational understanding and transmission, or do they instead risk exacerbating existing cultural and generational divides by creating insulated echo chambers?

To theorize this negotiation, the study employs [Berry's \(2017\)](#) acculturation model. This framework transcends linear assimilation by positing that migrants navigate two independent dimensions: maintaining their heritage culture and engaging with the host society. The analysis investigates how virtual networks provide a practical terrain where strategies like integration or separation are enacted. Situated within France's specific socio-political context, this inquiry underscores that the phenomenon extends beyond technology, being embedded in broader sociocultural, psychological, and legal dimensions. Ultimately, by contextualizing these digital practices, the study illuminates virtual spaces as critical sites of agency and meaning-making for a digitized diaspora.

Methods and Data

This qualitative ethnographic study employs a dual focus on "digital spaces" and "sociocultural interactions," leveraging Berry's bicultural identity model as an analytical lens. Data collection spanned two months (December 15, 2024–February 20, 2025), involving the structured observation of interactions, posts, images, videos, and messages within WhatsApp and Telegram groups. Semi-structured interviews (12 total: 3 online, 9 in-person) were conducted with Afghan migrants in Paris, representing diverse ethnicities (Hazara, Tajik, Pashtun), genders, ages, and professions. Interviews, lasting 45 minutes to 2 hours, were conducted in Persian (Iranian dialect) or Dari, reflecting participants' linguistic backgrounds. Observational data revealed recurring themes in digital exchanges, including cultural preservation practices (e.g., poetry sharing, language instruction) and strategies for navigating systemic barriers, such as discrimination. The study prioritized ethical considerations, ensuring informed consent and minimizing researcher bias. Triangulation was achieved through cross-referencing interview narratives with digital content analysis, providing a holistic view of how migrants engage with virtual networks to negotiate their identities and sense of belonging.

Findings

The findings reveal that virtual social networks serve as critical tools for cultural preservation and social cohesion among Afghan migrants in France. Platforms like WhatsApp, Telegram, and Instagram enable the transmission of cultural heritage through practices such as sharing Persian/Dari poetry, proverbs, traditional recipes, and virtual celebrations of Nowruz and Ramadan. These activities reinforce collective identity and intergenerational ties, particularly for youth navigating dual cultural affiliations. For instance, families use digital spaces to teach native languages, with parents noting improved retention among children exposed to daily Dari conversations. However, the study also identifies tensions arising from France's secular policies, which pressure migrants to privatize cultural and religious identities. This creates a paradox: while digital spaces facilitate cultural continuity, they also risk deepening generational divides, as younger migrants—immersed in French society—often adopt hybrid identities that challenge traditional norms. Examples include adolescents negotiating gender roles (e.g., autonomy in marital choices) or blending linguistic codes (mixing French and Dari). Additionally, the networks' role in disseminating critical information (e.g., legal guides) contrasts with vulnerabilities to misinformation and cultural homogenization. Despite fostering solidarity, these platforms occasionally amplify intra-community conflicts, reflecting broader struggles over identity and adaptation in a polarized host society.

Discussion and Conclusion

Virtual social networks emerge as both lifelines and battlegrounds for the Afghan diaspora in France, fundamentally shaping their experience of migration and acculturation. This study demonstrates that these digital platforms are not merely communication tools but have evolved into vital digital public spheres where cultural identity is actively negotiated, preserved, and transformed. The findings strongly validate Berry's acculturation model, illustrating that

the processes of cultural maintenance and engagement with the host society are not mutually exclusive but are dynamically interrelated and strategically managed through different online spaces. For instance, migrants may employ a separation strategy within closed WhatsApp family groups to safeguard linguistic and ritualistic traditions, while simultaneously utilizing an integration strategy on public Instagram profiles to cultivate and express a hybrid Afghan-French identity. This digital flexibility underscores the non-linear and context-dependent nature of contemporary acculturation. These networks function as crucial arenas for the reproduction of cultural capital through the sharing of poetry, proverbs, and memories, and for the strengthening of social capital via supportive groups and the organization of collective events. They provide a means to resist assimilationist pressures inherent in the French republican model, which often demands the privatization of cultural difference. Particularly for women, these spaces offer a platform for enhanced agency, allowing them to redefine traditional roles while acting as primary transmitters of culture. However, this empowering function exists alongside significant challenges. The research corroborates the dual-edged nature of social media noted by scholars like [Bernal et al. \(2022\)](#), highlighting its capacity to foster well-being and solidarity while also perpetuating risks such as the spread of misinformation, the creation of cultural bubbles that limit interaction with the host society, and the exacerbation of intergenerational tensions as younger generations navigate competing cultural influences.

Notably, the study tempers the more optimistic conclusions of researchers like [Park & Gerrits \(2021\)](#) regarding seamless transnational identity formation. It reveals that the systemic exclusion and discriminatory pressures faced by Afghan migrants in France significantly constrain their ability to fully integrate while publicly celebrating their heritage. Consequently, the primary function of these networks often remains the reinforcement of in-group solidarity rather than facilitating broad-based integration, a finding that contrasts with studies suggesting social media use naturally enhances out-group ties. Furthermore, structural inequities such as the digital divide, varying levels of digital literacy—particularly among the first generation—and cybersecurity threats limit the equitable distribution of these platforms' benefits, potentially marginalizing the most vulnerable. Future research should adopt longitudinal approaches to trace the long-term impact of digital acculturation on second-generation identity formation and explore policy implications for fostering inclusive digital ecosystems that support both cultural preservation and social integration. Ultimately, this work argues that in an era of global mobility, virtual social networks must be understood not as simple technological artifacts but as politically and culturally significant arenas. They are spaces where migrants exercise agency, engage in cultural survival, and continuously redefine their identities, navigating the complex interplay between roots and routes in a digitally interconnected world.

مقاله پژوهشی

«شبکه‌های اجتماعی مجازی و دایاسپورای افغانستانی در فرانسه»
مردم‌نگاری زیست‌روزمره و چالش‌های فرهنگی دور از وطنی

حسین میرزائی*

استادیار مردم‌شناسی گروه مطالعات فرهنگی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

چکیده

اطلاعات مقاله

این پژوهش با رویکرد مردم‌نگارانه، به بررسی نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در مواجهه با چالش‌های مهاجرتی دایاسپورای افغانستانی در فرانسه می‌پردازد. با افزایش مهاجرت و پراکندگی افغانستانی‌ها در جهان، چگونگی انتقال فرهنگ، زبان و ارزش‌های بومی به نسل‌های جدید، به یکی از دغدغه‌های اصلی این جامعه بدل شده‌است. یافته‌های این تحقیق، که مبتنی بر مشاهده فعال در گروه‌های مجازی (واتساپ، تلگرام) و مصاحبه‌های نیمه‌ساختارمند با مهاجران از قومیت‌های مختلف است، نشان داد که شبکه‌های اجتماعی مجازی بستری کلیدی برای بازتولید زبان، ادبیات شفاهی، آیین‌ها و تقویت پیوندهای خانوادگی و عاطفی میان نسل‌ها فراهم کرده‌اند. این فضاها با اشتراک‌گذاری داستان‌ها، اشعار، ضرب‌المثل‌ها و خاطرات، نه تنها مانع فراموشی زبان مادری می‌شوند؛ بلکه حس تعلق و همبستگی جمعی را نیز تقویت می‌کنند. با این حال، چالش‌هایی چون ترکیب زبان‌ها، فاصله نسلی و ایجاد «حباب فرهنگی» نیز وجود دارد. نتایج این پژوهش نشان داد، شبکه‌های اجتماعی مجازی، نقش دوگانه‌ای در همزمانی حفظ هویت فرهنگی و تسهیل ادغام اجتماعی ایفا می‌کنند و مطالعه این تجربه‌ها می‌تواند برای سیاست‌گذاران و پژوهشگران ایرانی در مدیریت بهتر چالش‌های مهاجرتی و فرهنگی الهام‌بخش باشد.

دریافت: ۱۴۰۴/۰۳/۰۷

پذیرش: ۱۴۰۴/۰۷/۰۸

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۷/۲۳

واژگان کلیدی:

مردم‌نگاری،
هویت فرهنگی،
شبکه‌های اجتماعی مجازی،
دایاسپورا،
مهاجران افغانستانی،
فرانسه،
چالش‌های مهاجرتی.

مقدمه و بیان مسئله

افزایش مهاجرت انسان‌ها به دلایل مختلف سیاسی، اجتماعی و اقتصادی، به‌ویژه در دهه‌های اخیر، موجب شده‌است تا بسیاری از جوامع اقلیت‌های فرهنگی قابل توجهی را در خود جای‌دهند (Guo & Maitra, 2020: 81). این امر باعث شده‌است تا موضوع هویت فرهنگی، حفظ عناصر تمدنی و انتقال آنها به نسل بعدی به یکی از چالش‌های مرکزی در مطالعات مهاجرتی تبدیل شود (Jin & Wang, 2022: 42). در این میان، افغانستانی‌های مهاجر در فرانسه به دلیل سابقه طولانی مهاجرت، تعدد امواج مهاجرتی و وجود تفاوت‌های فرهنگی و زبانی برجسته (میرزائی، ۱۳۹۲ و ۱۳۹۳)، به یکی از موارد مورد توجه تبدیل شده‌اند. طبق سرشماری موسسه آمار و مطالعات اقتصادی فرانسه^۱ در سال ۲۰۲۵، تعداد افغان‌هایی که در فرانسه زندگی می‌کنند به ۸۸۸۱۶ نفر رسیده، این در حالی است

¹ Institut national de la statistique et des études économiques (INSEE)

*نویسنده مسئول: حسین میرزائی. استادیار مردم‌شناسی گروه مطالعات فرهنگی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران.

رایانامه: Hossein.mirzaei@atu.ac.ir

استناد به این مقاله: میرزائی، حسین (۱۴۰۴). «شبکه‌های اجتماعی مجازی و دایاسپورای افغانستانی در فرانسه». مردم‌نگاری زیست‌روزمره و چالش‌های فرهنگی دور از وطنی.

نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، ۲۰(۴۰)، ۱۸۰-۱۶۱. <http://doi.org/10.22034/jpai.2025.2062029.1413>

که در سال ۲۰۰۷، تعداد آنها در فرانسه ۱۶۰۰ نفر بوده است. در سال ۲۰۲۴ بعد از اکراینی‌ها، افغان‌ها با بیش از ۱۳ هزار درخواست، بیشترین تقاضای پناهندگی را در فرانسه ثبت کرده‌اند. بسیاری از افغانستانی‌ها به دلیل پایین بودن سطح تحصیلات و عدم تسلط به زبان فرانسوی، در ادغام با جامعه فرانسه دچار مشکل هستند (INSEE, 2025). به همین دلیل نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در زیست روزمره آن‌ها، در فرانسه برجسته‌تر دیده می‌شود.

در دنیایی که جمعیت‌های مهاجر به سرعت در حال افزایش هستند (عباسی‌شوازی و همکاران، ۱۳۹۵) و فناوری‌های دیجیتال جایگاه محوری در زندگی روزمره افراد را به خود اختصاص داده‌اند، درک این که چگونه این فناوری‌ها به حفظ فرهنگ، انتقال دانش و ایجاد ارتباطات اجتماعی میان مهاجران کمک می‌کنند، اهمیت فراوانی دارد. این موضوع در مورد افغانستانی‌های مهاجر در فرانسه برجسته‌تر است، چرا که این جامعه با چالش‌های متعددی از جمله هویت‌های ترکیبی^۱، تبعیض، انزوا، تفاوت زبانی و شکاف نسلی مواجه است. بنابراین، شناسایی چگونگی استفاده این جامعه از شبکه‌های اجتماعی مجازی و تحلیل اثرات آن می‌تواند به درک بهتر از فرآیندهای حفظ فرهنگ و ادغام اجتماعی کمک کند. شبکه‌های اجتماعی مجازی در دنیای امروز به یکی از مهمترین فضاهای تعامل انسانی تبدیل شده‌اند. این فضاها زمینه را برای ارتباطات روزمره فراهم کرده‌اند و نقش برجسته‌ای در حفظ هویت فرهنگی، بازسازی پیوندهای خانوادگی و اجتماعی و همچنین مقابله با چالش‌های ناشی از مهاجرت ایفا می‌کنند (Bessarab, 2025). به‌ویژه، برای جوامع دیاسپورایی که دوری از وطن، تفاوت‌های زبانی و فرهنگی، تبعیض و انزوا را بر دوش می‌کشند، این شبکه‌ها به فضایی حیاتی برای حفظ عناصر فرهنگی و ایجاد حس تعلق تبدیل شده‌اند. افغانستانی‌های مهاجر در فرانسه در این دسته قرار می‌گیرند؛ افرادی که در پی تحولات سیاسی، امنیتی و اقتصادی در کشور خود، مجبور به ترک وطن شده‌اند و اکنون در جامعه‌ای با فرهنگ و زبانی متفاوت زندگی را می‌گذرانند.

با ظهور شبکه‌های اجتماعی مجازی، فضایی جدید برای ارتباط، اشتراک‌گذاری دانش فرهنگی و مقابله با چالش‌های مهاجرتی فراهم شده‌است. با این حال، مسئله اصلی این است که این فضاها چگونه توسط افغانستانی‌های مهاجر در فرانسه مورد استفاده قرار می‌گیرند؟ چگونه این شبکه‌ها به حفظ هویت فرهنگی و مقابله با احساس غربت کمک می‌کنند؟ آیا این شبکه‌ها به عنوان پل ارتباطی میان نسل‌های مختلف جامعه مهاجر عمل می‌کنند؟ یا ممکن است به تشدید شکاف‌های فرهنگی و نسلی منجر شوند؟ وجود این سوالات نشان می‌دهد که این مسئله فقط مقوله‌ای فناورانه نیست؛ بلکه دارای ابعاد گسترده‌ای از جمله روان‌شناختی، فرهنگی، اجتماعی و حتی حقوقی است. این امر ضرورت مطالعه دقیق و علمی از نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در حفظ هویت فرهنگی، ارتقاء حس تعلق و مقابله با چالش‌های مهاجرتی را روشن می‌کند. هدف این پژوهش، بررسی نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در هویت‌یابی‌های جدید و مواجهه آن‌ها با چالش‌های مهاجرتی جامعه افغانستانی در فرانسه بود. در این راستا، سئوالات اصلی پژوهش بدین شکل مطرح شد: ۱. شبکه‌های اجتماعی مجازی چگونه هویت فرهنگی افغانستانی‌های مهاجر در فرانسه را شکل می‌دهند؟ ۲. این شبکه‌ها در مواجهه با احساس غربت و چالش‌های مهاجرت چه نقشی ایفا می‌کنند؟ ۳. شبکه‌های مجازی رابطه نسل‌های اول و دوم مهاجران را چگونه مدیریت کرده‌اند؟ ۴. چه محدودیت‌ها و چالش‌هایی در استفاده افغانستانی‌های مهاجر در فرانسه از شبکه‌های اجتماعی مجازی وجود دارد؟

چارچوب نظری

مهاجرت در عصر دیجیتال، ابعاد پیچیده‌تری به خود گرفته و صرفاً یک جابه‌جایی فیزیکی نیست؛ بلکه فرآیندی مداوم از بازسازی هویت، مذاکره فرهنگی و مدیریت روابط اجتماعی در فضاهایی است که مرزهای فیزیکی و مجازی را درمی‌نوردند (Leurs & Witteborn, 2021: 16). برای جوامع دیاسپورایی مانند افغانستانی‌های مقیم فرانسه، شبکه‌های اجتماعی مجازی از ابزارهای ارتباطی صرف فراتر رفته و به «فضاهای سوم» تبدیل شده‌اند که در آن‌ها هویت‌های فرهنگی بازاندیشی، حفظ و متحول می‌شوند. این فضاها عرصه‌ای برای مقابله با چالش‌های روانی و اجتماعی مهاجرت، از جمله احساس غربت، انزوا و تبعیض فراهم می‌آورند و همزمان، زمینه را برای تعامل با جامعه میزبان و شکل‌گیری هویت‌های جدید مهیا می‌سازند.

با این حال، این تعاملات در خلأ رخ نمی‌دهند. جامعه میزبان، یعنی فرانسه، با مدل ادغام جمهوری خواهانه و اصل لائسیسته، فشاری قوی بر مهاجران جهت همانندگردی و محدود کردن ابراز هویت فرهنگی و دینی به حوزه خصوصی وارد می‌کند. این فشار،

^۱ هویت ترکیبی (Hybrid Identity) به وضعیتی اشاره دارد که در آن یک فرد یا گروه، دارای عناصری از دو یا چند هویت مختلف است. این هویت‌ها می‌توانند هویت‌های فردی، اجتماعی، قومی، ملی، مذهبی و یا ترکیبی از این موارد باشند. به عبارت دیگر، فرد یا گروه در عین حال که بخشی از یک هویت کلی (مثل هویت ملی) را در خود دارد، عناصری از هویت‌های دیگر (مثل هویت قومی یا مذهبی) را نیز در خود حفظ می‌کند.

مهاجران را در برابر یک دوراهی پیچیده قرار می‌دهد، حفظ فرهنگ مبدأ یا ادغام در جامعه میزبان. پرسش نظری اصلی این پژوهش این است که در چنین زمینه‌ای که به سمت همانندگردی سوق می‌دهد، دیاسپورای افغانستانی چگونه از شبکه‌های اجتماعی مجازی برای پیگیری راهبردهای متنوع سازگاری فرهنگی استفاده می‌کنند؟

برای پاسخ به این پرسش، این پژوهش از مدل دوبعدی هم‌فرهنگی‌شدن که توسط جان بری ارائه شده (Berry, 2017: 16)، به‌عنوان چارچوب تحلیلی خود بهره می‌برد. این مدل، با فراتر رفتن از دیدگاه‌های خطی و تک‌بعدی که سازگاری را معادل همانندگردی می‌دانند، چارچوبی منعطف و قدرتمند برای تحلیل تجربیات پیچیده و متنوع مهاجران در عصر دیجیتال فراهم می‌کند. مدل بری، فرآیند هم‌فرهنگی‌شدن را نتیجه تعامل دو بُعد مستقل و اساسی می‌داند:

الف. بُعد حفظ فرهنگ مبدأ: میزبانی که افراد یا گروه‌های مهاجر برای حفظ هویت و ویژگی‌های فرهنگی اصلی خود ارزش قائل هستند.

ب. بُعد تعامل با جامعه میزبان: میزبانی که افراد یا گروه‌های مهاجر برای برقراری ارتباط و مشارکت در زندگی اجتماعی جامعه میزبان ارزش قائل هستند (Ward & Szabó, 2023: 269). از تلاقی این دو بُعد، چهار راهبرد اصلی هم‌فرهنگی‌شدن پدید می‌آید:

الف. یکپارچگی: زمانی رخ می‌دهد که مهاجران هم برای حفظ فرهنگ مبدأ خود ارزش قائل هستند و هم برای تعامل با جامعه میزبان. این راهبرد به شکل‌گیری هویت‌های دوگانه یا ترکیبی منجر می‌شود و طبق پژوهش‌ها، با بهترین نتایج روان‌شناختی و سازگاری اجتماعی همراه است.

ب. همانندگردی: زمانی انتخاب می‌شود که مهاجران فرهنگ مبدأ خود را رها کرده و به‌طور کامل فرهنگ جامعه میزبان را می‌پذیرند. در این حالت، تمایل به تعامل با جامعه میزبان بالاست؛ اما ارزش حفظ فرهنگ اصلی پایین است.

پ. جدایی‌گزینی: این راهبرد زمانی اتخاذ می‌شود که مهاجران جهت حفظ فرهنگ مبدأ خود تأکید دارند؛ اما از تعامل با جامعه میزبان اجتناب می‌کنند. این امر اغلب سبب تشکیل اجتماعات قومی بسته می‌شود.

ت. حاشیه‌گزینی: زمانی اتفاق می‌افتد که مهاجران نه با فرهنگ مبدأ خود پیوندی دارند و نه با فرهنگ جامعه میزبان. این وضعیت معمولاً ناشی از طردشدگی و تبعیض است که با بالاترین سطح استرس و مشکلات روانی همراه است (Berry, 2017: 24).

قوت اصلی مدل بری در ماهیت دوبعدی و تعاملی آن نهفته است. این مدل تصدیق می‌کند که حفظ فرهنگ مبدأ و تعامل با فرهنگ مقصد، دو فرآیند متضاد نیستند و می‌توانند همزمان وجود داشته باشند (Phinney et al., 2006: 77; Berry, 2022: 181). علاوه بر این، مدل بری تأکید می‌کند که انتخاب این راهبردها تنها به خواست مهاجران بستگی ندارد؛ بلکه به‌شدت تحت تأثیر سیاست‌های جامعه میزبان و میزان پذیرندگی یا طردکنندگی آن قرار دارد (Abdulhamed & Lonka, 2024: 3). در جامعه‌ای که سیاست‌هایش مشوق چندفرهنگی است، راهبرد یکپارچگی تسهیل می‌شود، درحالی‌که در جامعه‌ای با فشارهای همانندسازی، ممکن است مهاجران به سمت جدایی‌گزینی یا به حاشیه رانده‌شدن سوق داده شوند (Bond, 2025: 248).

برای به‌کارگیری این چارچوب نظری در تحلیل دیاسپورای افغانستانی در فرانسه، لازم است هر دو بُعد مدل بری را در بستر دیجیتال و زمینه خاص فرانسه عملیاتی کنیم.

بُعد اول: حفظ فرهنگ مبدأ از طریق شبکه‌های اجتماعی مجازی

در دنیای امروز، شبکه‌های اجتماعی مجازی به ابزاری حیاتی برای تحقق بُعد «حفظ فرهنگ مبدأ» تبدیل شده‌اند (Liang, et al., 2021: 1055). برای نمونه در این پژوهش، کنش‌هایی مانند اشتراک‌گذاری اشعار، ضرب‌المثل‌ها و داستان‌های عامیانه به زبان‌های فارسی/دری و پشتو، آموزش زبان مادری به نسل جدید، تبادل دستور پخت غذاهای سنتی، و برگزاری مجازی آیین‌های نوروز و رمضان، همگی نمودهای ملموس و قابل مشاهده از ارزش‌های والایی هستند که این جامعه برای میراث فرهنگی خود قائل است. این فضاها به دیاسپورای افغانستانی اجازه می‌دهند تا سرمایه فرهنگی خود را در برابر فشارهای بیرونی بازتولید و تقویت کنند.

بُعد دوم: تعامل با جامعه میزبان و زمینه فرانسوی

بُعد دوم مدل بری، یعنی «تعامل با جامعه میزبان»، در زمینه فرانسه پیچیدگی‌های خاص خود را دارد. اصل لائیسیته، با تأکید بر جدایی دین از حوزه عمومی و ترویج یک هویت ملی یکپارچه، عملاً فضای عمومی را برای ابراز تمایزات فرهنگی و دینی محدود می‌کند (Müller, 2022: 22). این سیاست، که ریشه در تاریخ سیاسی فرانسه دارد، فشاری ساختاری برای «خصوصی‌سازی» هویت فرهنگی مهاجران ایجاد می‌کند و تعامل در فضای عمومی را مشروط به پذیرش هنجارهای فرهنگی غالب می‌سازد.

در اینجاست که نقش دوگانه شبکه‌های اجتماعی مجازی آشکار می‌شود. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که مهاجران ممکن است در حوزه‌های مختلف زندگی (مثلاً حوزه عمومی در برابر حوزه خصوصی) راهبردهای متفاوتی اتخاذ کنند (Bloemraad et al., 2023). شبکه‌های اجتماعی مجازی با معماری‌های متفاوت خود (گروه‌های خصوصی و واتساپ در برابر پروفایل‌های عمومی اینستاگرام) این امکان را فراهم می‌کنند که افراد این راهبردهای متمایز را به‌طور همزمان مدیریت کنند (Marin & Nilă, 2021: 11). یک گروه خانوادگی بسته در واتساپ می‌تواند عرصه‌ای برای اجرای راهبرد جدایی‌گزینی و حفظ فرهنگ بدون نظارت بیرونی باشد، در حالی که یک صفحه عمومی در فیس‌بوک یا اینستاگرام می‌تواند فضایی برای یکپارچگی و نمایش یک هویت ترکیبی به مخاطبان گسترده‌تر باشد. بنابراین، شبکه‌های اجتماعی مجازی به دیاسپورای افغانستانی ابزاری قدرتمند برای مذاکره استراتژیک با فشارهای جامعه میزبان می‌دهند.

در نهایت، این چارچوب نظری نشان می‌دهد که شبکه‌های اجتماعی مجازی برای دیاسپورای افغانستانی در فرانسه، فضایی صرفاً برای سرگرمی یا ارتباط نیستند؛ بلکه یک عرصه سیاسی و فرهنگی حیاتی هستند. در این عرصه، افراد و گروه‌ها به‌طور مداوم در حال مذاکره بر سر هویت خود، مقاومت در برابر فشارهای بیرونی و انتخاب راهبردهایی برای بقا و معنابخشی به زندگی خود در شرایط پیچیده مهاجرت هستند. مدل بری، ابزار مفهومی لازم برای تحلیل این پویایی‌های پیچیده را فراهم می‌آورد و به این پژوهش امکان می‌دهد تا فراتر از توصیف، به تبیین فرآیندهای هویتی و اجتماعی در دیاسپورای دیجیتال بپردازد.

پیشینه پژوهش

در پژوهش‌های خارجی، برنال و همکاران (۲۰۲۲) نشان داده‌اند که شبکه‌های اجتماعی مجازی نقش مهمی در روابط بین فردی مهاجران، تسهیل ارتباطات، سازگاری و حمایت اجتماعی دارند. با این حال، شبکه‌ها می‌توانند بستری برای تبعیض و بیگانه‌هراسی پنهان کنند. آن‌ها در پژوهش خود ماهیت دوگانه تأثیر این شبکه‌ها بر تجربیات مهاجران را بررسی کردند (Bernal et al., 2022). ری (۲۰۲۴) معتقد است که شبکه‌های اجتماعی مجازی فرصت‌های یادگیری و توسعه را برای زنان کارآفرین مهاجر فراهم و امکان دسترسی به جوامع و روابط را تسهیل می‌کنند و همچنین مهارت‌های کارآفرینی آن‌ها را افزایش می‌دهد، به‌ویژه هنگامی که آن‌ها فاقد دانش فرهنگی و وابستگی نهادی در ایالات متحده هستند (Ray, 2024). کوبو و همکاران (۲۰۲۳) به‌خوبی نشان داده‌اند که شبکه‌های اجتماعی مجازی، استراتژی‌های مهاجرت را برای مهاجران با افزایش پیوند سرمایه اجتماعی و رفاه عاطفی آسان‌تر می‌سازد. این شبکه‌ها ارتباطات بین مهاجران را فراهم و به آن‌ها کمک می‌کنند تا بر موانع فرهنگی غلبه کرده و با وجود تعامل محدود با ساکنان بومی در جامعه مقصد ادغام شوند (Cobo et al., 2023). پارک و جریس (۲۰۲۱) بر این باورند که شبکه‌های اجتماعی، مهاجران را قادر می‌سازد تا هویت فراملی خود را ابراز، سرمایه اجتماعی ایجاد و تعلق در جوامع میزبان را هدایت کنند. این شبکه‌ها، ارتباطات بین‌مرزها را آسان می‌سازند و به مهاجران اجازه می‌دهند تا با اشتراک‌گذاری تجربیات خود، با کلیشه‌ها و تبعیض‌ها در زمینه‌های مختلف کنار بیایند (Park & Gerrits, 2021). تحقیق اکاراز (۲۰۱۸) نشان داد که چگونه فیس‌بوک مهاجران را به‌مثابه «دیگری» بازنمایی می‌کند. او از بازگشت شدید گفتمان‌های نژادپرستانه در رسانه‌های اجتماعی مجازی در مقایسه با رسانه‌های جمعی سنتی خبر می‌دهد و در اثر خود، از ویژگی‌های منحصر به فرد عملکرد نژادپرستی در شبکه‌های اجتماعی مجازی پرده‌برداری می‌کند (Olmos-Alcaraz, 2018). دمیان و وان‌اینگن (۲۰۱۴) بررسی کردند که چگونه استفاده از شبکه‌های اجتماعی، به‌ویژه فیس‌بوک، بر شبکه‌های شخصی مهاجران در هلند تأثیر می‌گذارد و استفاده از آن‌ها باعث افزایش روابط خارج از گروه و افزایش کیفیت روابط اجتماعی می‌شود؛ اما بر روابط درون‌گروهی اثر چندانی ندارند (Damian & Van Ingen, 2014).

در پژوهش‌های داخلی، عرب‌پور و همکاران (۱۴۰۴) نشان دادند دانشجویان مهاجر افغانستانی در ایران، با کمک شبکه‌های اجتماعی دانشجویی، به‌سازگاری بیشتر با محیط و رفع نیازهای خود مبادرت می‌ورزند. دانشجویان تازه‌وارد بیشتر با هم‌وطنان خود ارتباط برقرار می‌کنند؛ اما نسل‌های دوم و سوم شبکه‌های گسترده‌تری دارند. با وجود ادعای عدم تعصب، تأثیرات قومیتی در روابطشان دیده می‌شود، هرچند در نسل‌های جدید کمتر است. یوسفی و همکاران (۱۳۹۲) در مقاله خود به این نتیجه رسیده‌اند که شبکه‌های اجتماعی غیررسمی برای مهاجران فرصت تبادل اطلاعات، حمایت و تصمیم‌گیری فراهم می‌کنند و بیشترین حمایت‌های مالی و عاطفی مهاجران افغان و در نتیجه رفاه ذهنی (خسروی و دالوند، ۱۴۰۲) از خویشاوندان‌شان دریافت می‌شود. در شهرک گلشهر مشهد، تجمع مسکونی و اقامت طولانی مدت مهاجران، به‌شکل‌گیری یک اجتماع و خرده‌فرهنگ افغانستانی منجر شده است و

درعین حال، جدایی‌گزینی فضایی مهاجر و میزبان را تشدید کرده‌است. گرچه بخشی از ایرانیان^۱ نیز در این شبکه‌ها حضور دارند؛ ولی پیوند اصلی مهاجران همچنان با هم‌وطنان خود است.

روش پژوهش

این پژوهش با رویکرد کیفی و از نوع مردم‌نگاری^۲ انجام شده است. برای پیش‌برد کار، توجه به دو بعد «فضای دیجیتال» و «تعاملات اجتماعی-فرهنگی» در قالب طرحی مردم‌نگارانه، متناسب‌ترین روش برای دسترسی به تجربه‌های مهاجران تشخیص داده شد. پژوهشگر در این روش، در یک مدت دو ماهه (۱۵ دی تا ۲۰ اسفند ۱۴۰۳) ضمن حضور مستمر در گروه‌های مجازی (واتساپ، تلگرام)، به مشاهده ساختارمند تعاملات، انتشارات، تصاویر، ویدئوها، و پیام‌های مبادله‌شده پرداخته‌است. همچنین، برای تعمیق در تجربه‌های ذهنی مصاحبه‌شوندگان و درک معناهای فرهنگی، مصاحبه‌های نیمه‌ساختارمند با مهاجران به صورت آنلاین (۳ مورد) و حضوری (۹ مورد) از دو جنس، سنین و موقعیت‌های شغلی مختلف نیز انجام شد. مدت مصاحبه‌ها از ۴۵ دقیقه تا ۲ ساعت متغیر بوده‌است. از آنجایی که مصاحبه‌شوندگان بین ۵ تا ۱۳ سال در ایران زندگی کرده‌بودند، مصاحبه‌ها با لهجه فارسی (ایرانی) انجام شده‌است؛ اما زبان مهاجران در فضاهای صمیمی گویش دری است. جامعه آماری این پژوهش شامل افغانستانی‌های مهاجر در فرانسه (شهر پاریس) از قومیت‌های هزاره، تاجیک و پشتون بود که در شبکه‌های اجتماعی مجازی (به‌ویژه واتساپ و تلگرام) در گروه‌های خانوادگی و عمومی حضوری فعال داشتند. همچنین، مشاهده درازمدت از ۵ گروه مجازی (۳ گروه خانوادگی، ۲ گروه عمومی) صورت گرفت. داده‌ها با دو روش اصلی جمع‌آوری شدند: الف: مشاهده دیجیتال؛ مشاهده ساختارمند از محتواهای به اشتراک گذاشته شده در گروه‌های مجازی (متون، تصاویر، ویدئوها، لینک‌ها، اشعار، ضرب‌المثل‌ها، داستان‌ها و غیره). ثبت الگوهای ارتباطی، موضوعات تکراری، نحوه تعامل، انواع پیام‌ها و واکنش‌ها. تحلیل جایگاه این محتواها در بازتولید فرهنگ، زبان، آداب و ارزش‌ها و ب: مصاحبه‌های نیمه‌ساختارمند: مصاحبه‌های فردی با مصاحبه‌شوندگان. مصاحبه‌ها به زبان فارسی (دری) انجام شده‌است. داده‌های جمع‌آوری‌شده با استفاده از تحلیل تماتیک صورت‌بندی شدند. ابتدا داده‌ها به‌طور کامل خوانده و بررسی شدند. بخش‌های مرتبط و معنادار داده‌ها کدگذاری شدند. سپس کدها دسته‌بندی و تم‌های احتمالی که الگوهای تکرارشونده یا مفاهیم مهم را نشان می‌دهند، شناسایی شدند. تم‌ها بررسی و اصلاح شدند تا اطمینان حاصل شود که به‌خوبی داده‌ها را نمایندگی می‌کنند و با اهداف پژوهش هم‌راستا هستند. برای افزایش اعتبار یافته‌ها، از چندین راهبرد استفاده شد: تلفیق داده‌های مصاحبه، مشاهده و محتوای مجازی، بازخورد مصاحبه‌شوندگان از خلاصه‌های تحلیلی، ثبت دقیق و مرتب از فرآیند گردآوری و تحلیل داده‌ها. در تمام مراحل این پژوهش، ملاحظات اخلاقی رعایت شد: تمامی نام‌ها و اطلاعات شناسایی‌کننده حذف یا تغییر داده شدند. قبل از انجام مصاحبه یا مشاهده، اهداف پژوهش به مصاحبه‌شوندگان توضیح داده و موافقت آنها گرفته شد. پژوهشگر سعی کرده‌است از دخالت دیدگاه‌های شخصی در تحلیل داده‌ها خودداری کند.

یافته‌های پژوهش

در این بخش با اتکا بر یافته‌های میدانی، ابتدا به نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در مواجهه با عناصر فرهنگی پرداخته می‌شود و سپس مواجهه تجربه نسلی، جنسیتی و همچنین هویت‌یابی آنها (شکل‌گیری هویت‌های ترکیبی، حفظ و تغییرات هویتی) در شبکه‌های اجتماعی برجسته می‌شود. این فضا، ابزاری برای مقابله با چالش‌های مهاجرتی است؛ اما محدودیت‌ها و چالش‌هایی را نیز در خود حمل می‌کند که به آنها اشاره خواهد شد.

۱. نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در مواجهه با عناصر فرهنگی

از دغدغه‌های مهاجران افغانستانی در فرانسه، حفظ زبان مادری و انتقال آن به نسل‌های بعدی است. با توجه به فاصله جغرافیایی و قرار گرفتن در محیطی که زبان غالب آن فرانسوی است، بسیاری از خانواده‌ها نگران فراموشی زبان و ادبیات بومی خود هستند. یافته‌های این پژوهش نشان داد که شبکه‌های اجتماعی مجازی همچون واتساپ، تلگرام و اینستاگرام، وظیفه مهمی در بازتولید و پویایی زبان و ادبیات فارسی/دری و پشتو در میان مهاجران افغانستانی برعهده دارند.

^۱ برای اطلاع از دایاسپورای ایرانی در فرانسه نگاه کنید به: میرزائی، ۱۳۹۹.

^۲ Ethnography

در بسیاری از خانواده‌های افغان، گروه‌های مجازی خانوادگی و دوستانه به‌بستری برای آموزش زبان مادری به کودکان و نوجوانان تبدیل شده‌است. والدین و اعضای بزرگ‌تر خانواده، با ارسال داستان‌های کوتاه، شعرها و ضرب‌المثل‌های بومی، تلاش می‌کنند تا نسل جدید را با زبان و فرهنگ خود آشنا نگه دارند:

«ما تو گروه‌های تلگراممون یه کار می‌کنیم که بچه‌هامون دری رو یاد نبرن. یه وقتی یه شعر یا داستانی می‌فرستیم و می‌گیم بخونین و بلند بخونین. اینجوری زبون خودمون یادشون می‌مونه، حتی اگه تو مدرسه و بیرون خونه فرانسوی حرف بزنن. یه وقتاً هم ضرب‌المثل‌ها و چیزهای اینجوری رو می‌نویسیم و می‌پرسیم معنی‌ش چیه. بچه‌ها هم علاقه‌مند می‌شن و سوال می‌کنن.» (مرد، ۳۹ ساله)

همچنین، گفتگوهای روزمره در فضای مجازی به زبان مادری، مهارت‌های زبانی کودکان و نوجوانان را حفظ کرده و پیوندهای عاطفی و هویتی آنان را با ریشه‌های فرهنگی‌شان تقویت می‌نماید:

«تو گروه فامیلی به‌دری چت می‌کنیم. بچه‌های من که مدرسه فرانسوی می‌رن، هنوز با دخترخاله‌ها و پدربزرگ و مادربزرگ‌شان به‌دری می‌نویسن و حرف می‌زنن.» (زن، ۴۱ ساله)

شبکه‌های اجتماعی همچنین بستری را جهت ترویج ادبیات شفاهی و فرهنگی افغانستان فراهم کرده‌اند. اشتراک‌گذاری اشعار شاعران افغان، متل‌ها و ضرب‌المثل‌ها در گروه‌های مجازی، نه تنها جنبه سرگرمی دارد؛ بلکه به انتقال مفاهیم فرهنگی و ارزش‌های بومی به نسل جوان کمک می‌کند:

«بعضی وقت‌ها شعرهای افغانی رو تو گروه‌های خودمان می‌گذاریم. بچه‌ها هم علاقه نشون می‌دن.» (مرد، ۴۵ ساله)

البته، این فرآیند بدون چالش نیست. برخی والدین از ترکیب شدن زبان‌ها و ورود واژگان فرانسوی به مکالمات روزمره فرزندان‌شان گلایه دارند:

«همیشه آسون نیست. بچه‌ها کلمه‌های فرانسوی را با دری قاطی می‌کنند وقتی حرف می‌زنند.» (زن، ۴۱ ساله)

در کنار این تلاش‌ها، برخی از والدین و جوانان افغانستانی با تولید محتوای آموزشی مانند ویدئوهای کوتاه یا فایل‌های صوتی به زبان مادری، نقش فعالی در آموزش غیرحضوری به کودکان و نوجوانان خانواده‌های دور از هم ایفا می‌کنند:

«من فیلم‌های کوتاهی رو به‌دری ضبط می‌کنم، برای خواهرزاده‌ها و برادرزاده‌هایم می‌فرستم. اونا دوست دارن تماشا کنن و بعد از من تکرار کنن.» (مرد، ۳۳ ساله)

یکی از مهم‌ترین راهکارهای مهاجران افغانستانی برای حفظ و انتقال میراث فرهنگی خود در جامعه مهاجر، بهره‌گیری از شبکه‌های اجتماعی برای اشتراک‌گذاری اشعار، ضرب‌المثل‌ها و داستان‌های بومی است. این فعالیت‌ها زبان و ادبیات مادری را زنده نگه داشته و بستری جهت اعتلای هویت جمعی و پیوند عاطفی میان نسل‌ها پهن می‌سازد. در بسیاری از گروه‌های خانوادگی و اجتماعی افغان‌ها در واتساپ و تلگرام، اعضا به‌طور منظم اشعار شاعران کلاسیک و معاصر افغانستان، متل‌ها و داستان‌های عامیانه را به اشتراک می‌گذارند. این محتواها اغلب با استقبال نسل جوان مواجه می‌شود و فرصتی برای آشنایی بیشتر آنان با ریشه‌های فرهنگی و تاریخی‌شان فراهم می‌آورد. این اشتراک‌گذاری‌ها فقط به شعر و داستان محدود نمی‌شود؛ بلکه بسیاری از اعضا، خاطرات و روایت‌های خانوادگی، لطیفه‌ها و حتی حکایت‌های مذهبی و اخلاقی را نیز در این گروه‌ها منتشر می‌کنند. این روند، علاوه بر تقویت زبان مادری، زمینه‌ای برای گفتگو و تبادل تجربه میان نسل‌ها را نیز فراهم می‌سازد:

«من کلا سعی می‌کنم ضرب‌المثل‌ها و چیزهایی رو که از پدرم یاد گرفته‌ام، در گروه فامیلی بنویسم. بچه‌ها و نوه‌ها از من می‌خواهند که معنی آن‌ها را توضیح بدهم. خب این خوبه دیگه.» (مرد، ۷۵ ساله).

همچنین، برخی از جوانان افغانستانی با ابتکار عمل، داستان‌های کوتاه یا اشعار جدیدی را که خود نوشته‌اند، در گروه‌های مجازی منتشر می‌کنند و از دیگر اعضا بازخورد می‌گیرند. این تعاملات، فضای خلاقیت و یادگیری را در میان جامعه مهاجر استحکام می‌بخشد.

حفظ و بازتولید آیین‌ها و مناسبت‌های سنتی یکی از مؤلفه‌های کلیدی در پایداری هویت فرهنگی مهاجران افغانستانی در فرانسه به‌شمار می‌رود. یافته‌های این پژوهش نشان داد که شرایط مهاجرت، پراکندگی جغرافیایی و محدودیت‌های اجتماعی، مهاجران افغانستانی را به بهره‌گیری از شبکه‌های اجتماعی مجازی برای انتقال و احیای مناسبت‌های فرهنگی و مذهبی سوق داده است. این فضاها، از جمله واتساپ، تلگرام و تماس‌های تصویری گروهی، نقش واسط و تسهیل‌گر را در بازآفرینی تجربه جمعی آیین‌ها ایفا می‌کنند. بسیاری از خانواده‌های افغانستانی در فرانسه مراسم‌هایی چون نوروز، رمضان و عید قربان را از طریق ارتباطات مجازی همراه با خانواده‌هایشان در ایران و افغانستان برگزار می‌کنند (میرزائی و جلالی، ۱۴۰۴). این مراسم‌ها اغلب با اشتراک تصاویر و

ویدئوهای سفره هفت‌سین، پیام‌های تبریک، شعرخوانی و حتی اجرای موسیقی سنتی در گروه‌های خانوادگی و اجتماعی همراه است. این اقدامات، سنت‌های فرهنگی را تداوم بخشیده و به‌نسل دوم این امکان را می‌دهد تا با ریشه‌های فرهنگی خود آشنا شوند و به جامعه افغانستانی احساس تعلق داشته‌باشند.

در ماه رمضان نیز، گروه‌های مجازی به‌بستری برای تبادل پیام‌های معنوی، دعاها و حتی دستور پخت غذاهای سنتی تبدیل می‌شوند. خانواده‌ها زمان افطار را هماهنگ می‌کنند تا به‌صورت آنلاین، ولو به‌صورت نمادین، با یکدیگر افطار کنند و حس حضور جمعی را حتی در غربت بازآفرینی نمایند:

« ماه رمضان، خیلی شب‌ها عکس سفره افطار رو تو گروه فامیلی می‌گذاریم. بعضی شب‌ها با تماس تصویری همه با هم دعا می‌خونیم و افطار می‌کنیم.» (مرد، ۴۴ ساله)

در مورد عید قربان و سایر مناسبت‌های مذهبی و ملی نیز، اعضای جامعه افغانستانی با ارسال پیام‌های تبریک، عکس و ویدئو از مراسم قربانی یا نماز عید، تلاش می‌کنند حس همبستگی و شادی جمعی را حفظ کنند. این نوع مشارکت نمادین و مجازی، سنت‌ها و آیین‌های فرهنگی را در زندگی جاری و ساری می‌سازد و وظیفه مهمی در جهت کاهش احساس غربت، تحکیم سرمایه اجتماعی و ارتقاء همبستگی درون گروهی بر دوش دارند. همچنین، این فرایندها، زمینه‌ای را برای انتقال دانش فرهنگی و ارزش‌های اجتماعی به‌نسل جدید فراهم می‌آورند و از فراموشی تدریجی آیین‌ها نیز جلوگیری می‌کنند. در بستر مهاجرت و پراکندگی جغرافیایی جامعه افغانستانی در فرانسه، شبکه‌های اجتماعی مجازی به‌ابزاری محوری برای بازتولید و انتقال خاطرات جمعی و عناصر تصویری فرهنگ تبدیل شده‌اند. یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که اشتراک تصاویر، ویدئوها و روایت‌های تصویری در گروه‌های مجازی خانوادگی و اجتماعی سرمایه فرهنگی و هویت جمعی مهاجران را تقویت می‌کند و نقشی پررنگ و اثربخش در بازآفرینی حافظه تاریخی (میرزائی، ۱۴۰۳ ب) و پیوند نسلی بازی می‌نماید.

مهاجران افغانستانی با به‌اشتراک گذاشتن عکس‌های مراسم سنتی، ویدئوهای خانوادگی، و خاطرات دوران کودکی یا رویدادهای مهم اجتماعی، فضایی تعاملی و چندحسی برای بازسازی تجربه زیسته خود فراهم می‌آورند. این فرایند، به‌ویژه برای نسل دوم مهاجران که فرصت محدودی برای حضور فیزیکی در مناسبت‌های قومی و خانوادگی دارند، اهمیتی دوچندان پیدا می‌کند:

«ما هر وقت مراسم یا جشن خاصی داریم، عکس‌ها و فیلم‌هاشو تو گروه فامیلی می‌فرستیم.» (زن، ۴۰ ساله)

علاوه بر این، اشتراک خاطرات جمعی، اعم از روایت‌های شفاهی، عکس‌های قدیمی و فیلم‌های خانوادگی، به‌عنوان ابزاری برای انتقال دانش فرهنگی و ارزش‌های اجتماعی عمل می‌کند. این اشتراک‌گذاری‌ها، زمینه‌ای ریشه‌ها و هویت قومی را بازشناسی می‌کند و به‌نسل جدید امکان می‌دهد تا با گذشته خود ارتباط برقرار کند و حس تعلق به جامعه افغانستانی را حفظ و حتی تحکیم نماید. این فرایند اشتراک‌گذاری، به بازتولید نمادین فرهنگ کمک کرده و نوعی سرمایه اجتماعی دیجیتال ایجاد می‌کند که در شرایط مهاجرت و دوری از وطن، جایگزین مناسبی برای حضور فیزیکی و تجربه جمعی محسوب می‌شود.

۲. شبکه‌های اجتماعی مجازی به‌عنوان پل ارتباطی بین‌نسلی

در بستر مهاجرت، انتقال ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی از نسل اول به‌نسل دوم، همواره با چالش‌هایی همچون فاصله فرهنگی، فشارهای همگون‌سازی و تغییرات محیطی روبه‌رو بوده‌است. یافته‌های این پژوهش نشان داد که گروه‌های خانوادگی و فامیلی در شبکه‌های اجتماعی مجازی، به‌مثابه نهادهای غیررسمی اما بسیار مؤثر، نقش کلیدی در تسهیل این انتقال ایفا می‌کنند. این گروه‌ها بستری برای بازتولید و تداوم ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی فراهم می‌آورند. با ایجاد فضاهای گفت‌وگو، تبادل تجربه و یادآوری مناسبت‌ها و خاطرات جمعی در این گروه‌ها، به‌نسل دوم مهاجران کمک می‌شود تا با ریشه‌های فرهنگی خود ارتباط فعال و معنادار برقرار کنند. والدین و بزرگ‌ترهای خانواده، اغلب با اشتراک‌گذاری روایت‌های شخصی، توصیه‌های اخلاقی و بحث درباره مسائل فرهنگی و دینی، تلاش می‌کنند ارزش‌هایی مانند احترام به‌بزرگ‌ترها، اهمیت خانواده، همبستگی اجتماعی و پایبندی به‌سنت‌ها را به‌نسل جدید منتقل کنند. هر چند همه نسل‌جدیدی‌ها آن‌ها را نمی‌پذیرند. علاوه بر این، گروه‌های مجازی خانوادگی به‌عنوان فضایی برای حل تعارضات نسلی و گفت‌وگو درباره تفاوت‌های فرهنگی عمل می‌کنند. نسل دوم مهاجران، که اغلب با دوگانگی هویتی مواجه‌اند، از این بستر برای طرح پرسش‌ها و دغدغه‌های خود درباره فرهنگ و سبک زندگی استفاده می‌کنند:

«خب یه وقت‌هایی از عموم که تو ایرانیه یا یکی از دایی‌هام که تو هامبورگه درباره مشکلاتم درباره نماز یا این که چطوری با هم‌کلاس‌هایم برخورد کنم سوال می‌کنم. با این دو نفر تو فامیل از همه راحت‌ترم.» (پسر، ۱۵ ساله).

این تعاملات، دانش فرهنگی و اجتماعی را انتقال می‌دهد و نوعی سرمایه اجتماعی درون‌خانوادگی را تولید می‌کند که در شرایط مهاجرت و دوری از وطن، کاری جبرانی برای هویت فرهنگی انجام می‌دهد. در بستر مهاجرت و قرارگیری در جامعه میزبان، شبکه‌های اجتماعی مجازی به یکی از اصلی‌ترین ابزارهای ارتباطی میان نسل اول و دوم مهاجران افغانستانی تبدیل شده‌اند. با این حال، این فضاها نه تنها بستری برای انتقال ارزش‌ها و هویت فرهنگی فراهم می‌کنند؛ بلکه خود زمینه‌ساز بروز چالش‌های ارتباطی و تفاوت‌های نگرشی میان نسل‌ها هستند. این چالش‌ها را می‌توان در سه سطح زبانی، ارزشی و هویتی تحلیل کرد.

نسل اول مهاجران اغلب شبکه‌های اجتماعی را به عنوان ابزاری برای حفظ پیوندهای خانوادگی و بازتولید سنت‌ها می‌نگرند، در حالی که نسل دوم، این فضاها را محملی برای ابراز هویت ترکیبی و تعامل با فرهنگ میزبان می‌دانند. این تفاوت رویکردها، گاه به بروز سوء تفاهم، تعارض و حتی گسست ارتباطی منجر می‌شود.

از منظر زبانی، نسل دوم مهاجران به دلیل تحصیل و رشد در محیط فرانسوی، تمایل بیشتری به استفاده از زبان فرانسوی یا ترکیب واژگان فرانسوی و فارسی/دری/پشتو در مکالمات مجازی دارند. این امر گاهی از سوی والدین و بزرگ‌ترها به عنوان تهدیدی برای اصالت زبانی و فرهنگی تلقی می‌شود:

«بچه‌ها تو گروه فامیلی پیام که می‌فرستند، نصفش فرانسویه و نصفش دریه. من که نمی‌فهمم می‌گم درست حرف بزنید اون خوب نیس.» (مرد، ۵۰ ساله)

در سطح ارزشی، اختلاف نگرش‌ها درباره موضوعاتی مانند؛ آزادی فردی، نقش زنان، نحوه برگزاری مناسبت‌های مذهبی و حتی نوع پوشش، در فضای مجازی به وضوح دیده می‌شود. نسل دوم مهاجران، که بیشتر در معرض ارزش‌های جامعه میزبان قرار دارند، گاهی نسبت به برخی سنت‌ها و هنجارهای خانوادگی رویکردی انتقادی یا گزینشی اتخاذ می‌کنند. این امر می‌تواند به بروز تعارض و بحث‌های داغ در گروه‌های خانوادگی منجر شود:

«یه بار تو گروه گفتم که کسی حق نداره درباره انتخاب شوهر آینده ام نظر بده، خودم باید انتخاب کنم ... اوه چه داستانی شد تو گروه ... خیلی‌ها ناراحت شدن.» (دختر، ۱۹ ساله)

در سطح هویتی، فضای مجازی به نسل دوم این امکان را می‌دهد که هویت چندلایه و ترکیبی خود را آزادانه‌تر ابراز کنند. این امر گاهی با انتقاد نسل اول مواجه می‌شود که هویت فرهنگی را امری ثابت و غیرقابل تغییر می‌دانند:

«پدرم همیشه می‌گه ما باید مثل افغان‌های قدیم باشیم، مثل خودش مثل باباش... قبوله ولی نمیشه که همش. خب من اینجا دارم بزرگ می‌شم نه تو افغانستان که ... عجب گیری افتادیم!» (مرد، ۲۱ ساله)

این چالش‌های ارتباطی، اگرچه گاهی سبب بروز تنش و سوء تفاهم منجر می‌شوند؛ اما در عین حال می‌توانند به عنوان فرصتی برای گفت‌وگو، یادگیری متقابل و بازتعریف هویت جمعی در دیاسپورا عمل کنند. بدین ترتیب، فضای مجازی عرصه‌ای برای بازتولید سنت‌ها و میدانی برای مذاکره و تحول فرهنگی بین نسل‌هاست.

۱-۲. نقش زنان و مادران در شبکه‌های اجتماعی

زنان همواره نقش محوری در حفظ و انتقال سرمایه فرهنگی و هنجارهای اجتماعی در جوامع مهاجر ایفا می‌کنند. در جامعه مهاجر افغانستانی در فرانسه، این نقش نه تنها در محیط خانه؛ بلکه به طور فزاینده‌ای در بستر شبکه‌های اجتماعی مجازی بازتعریف و تقویت شده است. گروه‌های خانوادگی و فامیلی در واتساپ و تلگرام، به عرصه‌ای برای زنان افغانستانی تبدیل شده‌اند تا سنت‌ها، آیین‌ها و ارزش‌های فرهنگی را به نسل جدید منتقل کنند. زنان، با اشتراک‌گذاری داستان‌های خانوادگی، دستور پخت غذاهای سنتی و همچنین روایت تجربیات زیسته خود، به بازتولید هویت فرهنگی خانواده و جامعه کمک می‌کنند. این کنش‌ها، موجب تداوم حافظه جمعی و پیوند نسلی می‌شود و به زنان امکان می‌دهد تا عاملیت فرهنگی خود را در فضای مهاجرت تثبیت کنند. علاوه بر انتقال سنت‌ها، زنان اغلب نقش میانجی در حل تعارضات نسلی و تلطیف فضای گروه‌های خانوادگی را ایفا می‌کنند. آن‌ها با زبان نرم و رویکردی حمایتی، به نسل دوم کمک می‌کنند تا با مسائل هویتی و فرهنگی خود مواجه شوند و در عین حال پیوند خود را با ریشه‌های خانوادگی حفظ کنند. این نقش‌آفرینی زنان در فضای مجازی، به بازتولید و انتقال سنت‌ها کمک می‌کند، و شکلی از سرمایه فرهنگی دیجیتال ایجاد می‌کند که در شرایط مهاجرت و دوری از وطن، جایگزین مناسبی برای تجربه‌های حضوری و مناسبت‌های جمعی است:

«اگه خاله‌هام نبودند که این همه قصه و رسم و رسوم رو تو گروه تعریف کنند، من اصلاً خیلی چیزها درباره خودمون نمی‌دونستم.» (دختر، ۱۹ ساله)

در مجموع، زنان و مادران افغانستانی در شبکه‌های اجتماعی مجازی، به‌عنوان حاملان فرهنگ و انتقال‌دهندگان سنت‌ها، نقش کلیدی را در جهت پایداری هویت فرهنگی و تحکیم پیوندهای نسلی ایفا می‌کنند. این نقش، بر تداوم سرمایه فرهنگی خانواده تأثیرگذار است و موجب شکل‌گیری هویت ترکیبی و انعطاف‌پذیر در نسل‌های جدید مهاجران افغانستانی می‌شود.

۲-۲. روایت‌های زنان از تجربه زیسته خود در فضای آنلاین

در چارچوب مهاجرت و بازتعریف نقش‌های جنسیتی، زنان افغانستانی در فرانسه با استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی، به‌حفظ و انتقال عناصر فرهنگی کمک می‌کنند و از این فضاها به‌عنوان بستری برای بازنمایی و بازگویی تجربه زیسته خود نیز بهره می‌جویند. این روایت‌ها، که در قالب پست‌ها، پیام‌ها، ویدئوها و گفت‌وگوهای آنلاین در گروه‌های خانوادگی و اجتماعی منتشر می‌شوند، واجد کارکردی دوگانه‌اند: از یک سو، ابزاری برای تداوم حافظه جمعی و هویت فرهنگی هستند و از سوی دیگر، امکان بازاندیشی و بازتعریف جایگاه زنان را در جامعه جدید فراهم می‌آورند. روایت‌های زنان مهاجر در فضای آنلاین انعکاس چالش‌های تطبیق فرهنگی، تبعیض و مواجهه با ارزش‌های متعارض جامعه میزبان است و عاملیت و قدرت روایت‌گری زنان در ساخت هویت فردی و جمعی را به نمایش می‌گذارد. زنان، با اشتراک‌گذاری خاطرات مهاجرت، دشواری‌های زندگی در غربت، موفقیت‌های فردی، و حتی تجربیات روزمره مادری و همسری، به خلق نوعی گفتمان زنانه و مهاجرانه در فضای مجازی مبادرت می‌ورزند:

«من خیلی از احساسات و نگرانی‌هایم را فقط در گروه زنان افغانستانی می‌نویسم. وقتی درباره دلتنگی، مشکلات بچه‌ها یا

حتی موفقیت‌های کوچک روزمره حرف می‌زنم، خب می‌بینم خیلی‌ها تجربه مثل من دارند.» (زن، ۳۶ ساله)

علاوه بر این، شبکه‌های اجتماعی به زنان این امکان را می‌دهند تا روایت‌های خود از مواجهه با تبعیض، تلاش برای حفظ سنت‌ها و در عین حال انطباق با ارزش‌های جدید جامعه میزبان را به‌اشتراک بگذارند. این روایت‌ها، اغلب با بازخورد و حمایت سایر زنان همراه است و به‌نوعی شبکه همبستگی و حمایت عاطفی در دیاسپورا منجر می‌شود. این روایت‌های آنلاین به بازتولید هویت زنانه-مهاجرانه کمک می‌کند و زمینه‌ای برای بازتعریف نقش‌های سنتی و ارتقاء عاملیت زنان در جامعه مهاجر فراهم می‌آورد.

۳. تحول هویت فرهنگی زیر سایه شبکه‌های اجتماعی

فضای مجازی، به‌ویژه شبکه‌های اجتماعی، بستری بی‌سابقه‌ای را برای تعاملات میان‌فرهنگی و شکل‌گیری هویت‌های ترکیبی فراهم کرده است. مهاجران افغانستانی در فرانسه، از طریق حضور فعال در فضاهایی چون واتساپ، تلگرام و اینستاگرام، در معرض تعاملات چندسطحی با جامعه میزبان و سایر گروه‌های مهاجر قرار می‌گیرند. این تعاملات، به انتقال و بازتولید عناصر فرهنگی افغانستان کمک می‌کند و زمینه‌ساز ادغام تدریجی ارزش‌ها، نگرش‌ها و سبک‌های زندگی فرانسوی در هویت فردی و جمعی مهاجران می‌شود. در این بستر، هویت ترکیبی به‌عنوان فرآیندی پویا و سیال، در تعامل مستمر میان فرهنگ مبدأ و مقصد شکل می‌گیرد. مهاجران افغان، به‌ویژه نسل دوم، از طریق گروه‌های مجازی همزمان با نگاهی به‌زبان و سنت‌های بومی خود، به‌تبادل تجربه با فرانسوی‌ها و دیگر مهاجران می‌پردازند. این فرایند موجب افزایش سازگاری و انعطاف‌پذیری هویتی می‌شود و مرزهای تعلق فرهنگی را بازتعریف می‌کند.

این تعاملات مجازی، به مهاجران امکان می‌دهد تا روایت‌های جدیدی از هویت خود بسازند؛ روایتی که در آن، گذشته و میراث فرهنگی از یک سو، و تجربه زیسته در جامعه میزبان از سوی دیگر، نقش‌آفرین است. این هویت ترکیبی، احساس تعلق دوگانه و اعتماد به‌نفس مهاجران را افزایش داده و آن‌ها را قادر می‌سازد تا نقش فعالی در فرایند تطبیق فرهنگی ایفا کنند. شبکه‌های اجتماعی، در این میان، ابزار حفظ فرهنگ مبدأ و پل ارتباطی برای یادگیری، مذاکره و بازتعریف هویت در بستر جامعه میزبان به‌شمار می‌روند.

۳-۱. بروز و تبلور هویت چندلایه (افغان-فرانسوی) در فضای آنلاین

هویت مهاجران در بستر شبکه‌های اجتماعی مجازی، نه‌تنها بازتولید می‌شود؛ بلکه به‌صورت چندلایه و سیال تبلور می‌یابد. مهاجران افغانستانی در فرانسه، به‌ویژه نسل دوم، در فضای آنلاین هویتی را تجربه می‌کنند که تلفیقی از عناصر فرهنگی افغانستان و فرانسه است و این هویت در تعاملات روزمره مجازی، آشکارا بازنمایی می‌شود.

در گروه‌ها و پلتفرم‌های مجازی، مهاجران افغانستانی با اشتراک‌گذاری روایت‌ها، تصاویر، و نمادهای فرهنگی، همزمان به‌حفظ و بازآفرینی میراث فرهنگی خود می‌پردازند و در عین حال، ارزش‌ها و سبک‌های زندگی جامعه میزبان را نیز درونی می‌سازند. این فرایند منجر به شکل‌گیری هویتی چندلایه می‌شود که در آن فرد می‌تواند هم به «افغانستانی بودن» و هم به «فرانسوی شدن» خود ادعان کند و این دوگانگی را به‌عنوان بخشی از تجربه زیسته خود بپذیرد.

این تبلور هویت چندلایه، در مناسبت‌های فرهنگی و اجتماعی به‌ویژه مشهود است؛ جایی که مهاجران افغان، همزمان در جشن‌های سنتی افغانستان و رویدادهای جامعه فرانسوی مشارکت دارند و این تجربه را در فضای آنلاین نیز بازتاب می‌دهند: «من کلا تو اینستاگرام همه اینفلوئنسرهای افغانی ۱ رو دنبال می‌کنم. خودم فعالم تو اینستاگرام عکس‌هایی سفره افطارمون می‌گذارم هم عکس‌هایی از جشن‌های مدرسه. دوستای چینی هم که دارم همین طورن. از برنامه‌های خودشون هم عکس می‌گذارن.» (پسر، ۱۵ ساله).

این هویت چندلایه، احساس تعلق دوگانه و اعتماد به‌نفس را در مهاجران افزایش داده و فرایند تطبیق فرهنگی را تسهیل می‌کند و تنش‌های میان فرهنگی را نیز کاهش می‌دهد. شبکه‌های اجتماعی مجازی، از این منظر ابزار حفظ فرهنگ مبدأ و عرصه‌ای برای بازتعریف و تبلور هویتی جدید و چندبعدی در بستر جامعه میزبان هستند.

۲-۳. فرصت‌ها و تهدیدهای فرهنگی

شبکه‌های اجتماعی مجازی، فراتر از جایگاه ارتباطی خود، فضایی پر اهمیت جهت تقویت هویت جمعی و حمایت روانی در میان جوامع مهاجر فراهم می‌کنند. مهاجران افغانستانی در فرانسه، با بهره‌گیری از گروه‌های مجازی خانوادگی، انجمن‌ها و شبکه‌های اجتماعی، توانسته‌اند پیوندهای هویتی خود را بازتعریف کرده و در مواجهه با چالش‌های روانی و اجتماعی مهاجرت، منابع حمایتی قابل اتکایی ایجاد نمایند.

در این بستر، هویت جمعی از طریق بازتولید عناصر فرهنگی، زبان و آیین‌ها تثبیت می‌شوند. شبکه‌های اجتماعی، امکان تبادل تجربه، همدلی و همیاری را میان اعضای جامعه مهاجر فراهم می‌سازند و به این ترتیب، نوعی سرمایه اجتماعی دیجیتال شکل می‌گیرد که نقشی کلیدی را در سلامت روان و پایداری هویت فرهنگی ایفا می‌کند.

علاوه بر این، مناسبت‌های فرهنگی و مذهبی که در فضای مجازی برگزار می‌شوند، بستر مهمی برای بازآفرینی هویت جمعی و تقویت پیوندهای عاطفی هستند. این تجربه‌ها، به‌ویژه برای نسل دوم مهاجران که ممکن است ارتباط محدودی با فرهنگ مبدأ داشته باشند، اهمیتی دوچندان دارد. این حمایت‌های روانی و عاطفی، فشارهای روانی ناشی از مهاجرت و انطباق فرهنگی را کاهش می‌دهد و به مهاجران امکان می‌دهد در مواجهه با تبعیض، چالش‌های زبانی و تضادهای فرهنگی، احساس قدرت و توانمندی بیشتری داشته باشند.

۳-۳. تهدیدهای همگون‌سازی فرهنگی و فاصله گرفتن از سنت‌ها

در بستر مهاجرت، شبکه‌های اجتماعی مجازی با وجود فرصت‌های ارزشمندی که برای حفظ هویت و تحکیم همبستگی اجتماعی فراهم می‌کنند، در عین حال بستری برای برخی تهدیدهای فرهنگی نیز هستند. یکی از مهم‌ترین این تهدیدها، خطر همگون‌سازی فرهنگی و فاصله گرفتن تدریجی نسل دوم و سوم مهاجران از سنت‌ها و ارزش‌های فرهنگی اصلی است. تعاملات گسترده با جامعه میزبان و دیگر گروه‌های مهاجر در فضای مجازی، می‌تواند سبب تغییر سبک زندگی، کاهش استفاده از زبان مادری و کمرنگ شدن برخی آیین‌ها و سنت‌ها شود. برخی مهاجران افغان، به‌ویژه نسل جوان، به دلیل حضور پررنگ در گروه‌های مجازی با افراد فرانسوی و سایر ملیت‌ها، گاه احساس می‌کنند که ارتباط کمتری با فرهنگ مبدأ خود دارند و به تدریج از برخی سنت‌ها و ارزش‌های خانوادگی فاصله می‌گیرند. این فرایند، به‌ویژه در مواردی که تعاملات مجازی با جامعه میزبان بیشتر از ارتباطات درون‌گروهی باشد، تشدید می‌شود و می‌تواند به بروز بحران هویتی و تعارضات درون‌خانوادگی منجر گردد. این فاصله گرفتن از سنت‌ها، استفاده از زبان مادری را کاهش داده و به کمرنگ شدن آیین‌ها می‌انجامد و می‌تواند به بروز تعارضات نسلی و کاهش سرمایه فرهنگی خانواده نیز منجر شود. با این حال، باید توجه داشت که این فرایند همگون‌سازی، همواره تهدیدآمیز نیست و گاهی زمینه‌ساز شکل‌گیری هویت‌های ترکیبی و انعطاف‌پذیر نیز می‌شود. اما در مواردی که ارتباطات مجازی با جامعه میزبان به قیمت قطع ارتباط با فرهنگ مبدأ تمام شود، خطر از دست رفتن بخشی از میراث فرهنگی افزایش می‌یابد.

۴. شبکه‌های اجتماعی مجازی به‌عنوان ابزار مقابله با چالش‌های مهاجرت

مهاجران افغانستانی در فرانسه با چالش‌های متعددی از جمله تبعیض، طرد اجتماعی و احساس غربت مواجه‌اند. این چالش‌ها اغلب ناشی از تفاوت‌های فرهنگی، موانع زبانی، کلیشه‌های منفی و تجربه‌های روزمره تبعیض‌آمیز در جامعه میزبان است. در چنین شرایطی، شبکه‌های اجتماعی مجازی به بستری حیاتی برای مقابله با این فشارها و بازسازی حس تعلق و امنیت روانی تبدیل شده‌اند.

^۱ برای اطلاع بیشتر نگاه کنید به: میرزائی، ۱۴۰۳ الف.

در فضای مجازی، مهاجران قادرند با تشکیل گروه‌های حمایتی، انجمن‌های آنلاین و کانال‌های ارتباطی، تجربیات خود از تبعیض و طرد اجتماعی را به‌اشتراک بگذارند و از حمایت عاطفی و روانی اعضای جامعه خود بهره‌مند شوند. این گروه‌ها امکان تبادل اطلاعات و راهکارهای مقابله با تبعیض را فراهم می‌کنند و به مهاجران احساس همبستگی، درک متقابل و قدرت جمعی می‌بخشند. این شبکه‌ها به‌عنوان حلقه‌های حمایتی غیررسمی عمل می‌کنند که فشارهای روانی ناشی از مهاجرت را کاهش داده و سرمایه اجتماعی مهاجران را غنا می‌بخشند.

علاوه بر این، شبکه‌های اجتماعی مجازی بستری برای اطلاع‌رسانی درباره حقوق مهاجران، فرصت‌های آموزشی و شغلی، و راهکارهای عملی مقابله با تبعیض را فراهم می‌آورند. این اطلاعات، مهاجران را قادر می‌سازد با آگاهی بیشتری با چالش‌های ساختاری و اجتماعی جامعه میزبان مواجه شوند و از حقوق خود دفاع کنند.

این حمایت‌های جمعی و اطلاعاتی، اضطراب و احساس انزوا را کاهش داده و به مهاجران امکان می‌دهد تا هویت فرهنگی خود را حفظ کنند و در برابر فشارهای همگون‌سازی و طرد اجتماعی از خود مقاومت نشان دهند. این فرایند، به‌ویژه برای نسل دوم مهاجران که در معرض چالش‌های هویتی و فشارهای دوگانه فرهنگی قرار دارند، اهمیت مضاعف دارد.

۱-۴. تشکیل گروه‌های حمایتی و تبادل تجربیات درباره مشکلات مهاجرت

شبکه‌های اجتماعی مجازی، فراتر از نقش ارتباطی خود، به‌بستری برای تشکیل گروه‌های حمایتی و تبادل تجربیات میان مهاجران تبدیل شده‌اند. مهاجران افغانستانی در فرانسه، با بهره‌گیری از گروه‌های آنلاین خانوادگی، انجمن‌های تخصصی و کانال‌های اجتماعی، توانسته‌اند شبکه‌هایی از حمایت متقابل و همیاری روانی ایجاد کنند که وظیفه مهمی در جهت کاهش فشارهای مهاجرت و تسهیل فرایند انطباق فرهنگی ایفا می‌کنند.

این گروه‌های حمایتی، افزون بر فراهم آوردن امکان تبادل اطلاعات عملی درباره مسائل روزمره (مانند قوانین اقامت، آموزش زبان، فرصت‌های شغلی و حقوق مهاجران)، فضایی برای بیان احساسات، نگرانی‌ها و تجربیات شخصی مهاجران نیز فراهم می‌آورند. این تبادل تجربیات، موجب همدلی، کاهش احساس تنهایی و افزایش تاب‌آوری روانی در برابر چالش‌های مهاجرت می‌گردد.

علاوه بر حمایت عاطفی، این گروه‌ها نقش به‌سزایی در انتقال تجربه‌های موفق و ریزه‌کاری‌های عملی برای مقابله با مشکلات ساختاری جامعه میزبان دارند. مهاجران، با اشتراک‌گذاری روایت‌های خود، روش‌های مقابله با تبعیض، یا حتی اطلاعات درباره منابع حمایتی دولتی و غیردولتی، به‌ارتقای سرمایه اجتماعی و توانمندی جمعی جامعه خود کمک می‌کنند.

این گروه‌های حمایتی، به‌ویژه برای تازه‌واردان و افرادی که با موانع زبانی و فرهنگی بیشتری مواجه‌اند، نقشی اساسی در کاهش اضطراب، افزایش حس تعلق و تسریع فرایند ادغام اجتماعی دارند. این شبکه‌ها، به‌نوعی جایگزین شبکه‌های سنتی خانوادگی و اجتماعی در وطن شده‌اند و با ایجاد پیوندهای جدید، به بازسازی سرمایه اجتماعی در خارج از وطن کمک می‌کنند.

۲-۴. اشتراک اطلاعات درباره حقوق مهاجران، آموزش زبان و فرصت‌های شغلی

شبکه‌های اجتماعی مجازی در جامعه مهاجران افغانستانی مقیم فرانسه، ابزاری برای حفظ ارتباطات اجتماعی و فرهنگی و بستری مؤثر برای تبادل اطلاعات کاربردی و ارتقای آگاهی جمعی محسوب می‌شوند. یکی از مهم‌ترین کارکردهای گروه‌های مجازی، تسهیل دسترسی مهاجران به اطلاعات به‌روز و معتبر درباره حقوق قانونی، آموزش زبان و فرصت‌های شغلی است؛ امری که نقش کلیدی در فرایند تطبیق فرهنگی و موفقیت اجتماعی مهاجران ایفا می‌کند.

در این بستر، مهاجران افغانستانی با اشتراک‌گذاری تجربیات شخصی، منابع آموزشی، اخبار مربوط به قوانین اقامت، اطلاعات مربوط به دوره‌های زبان فرانسوی و فرصت‌های شغلی، به یکدیگر در غلبه بر موانع ساختاری و اداری جامعه میزبان یاری می‌رسانند. این فرایند، به تولید سرمایه اجتماعی و توانمندسازی فردی می‌انجامد و احساس ناتوانی در مواجهه با چالش‌های مهاجرت را کم‌رنگ‌تر می‌سازد.

علاوه بر این، برخی از اعضای فعال جامعه مهاجر، با راه‌اندازی کانال‌ها و صفحات تخصصی، به انتشار راهنماهای حقوقی و آموزشی می‌پردازند و به تازه‌واردان کمک می‌کنند تا با فرآیندهای اداری و اجتماعی فرانسه آشنا شوند. این اقدامات، به‌ویژه برای افرادی که به‌دلیل محدودیت‌های زبانی یا عدم آشنایی با سیستم‌های اداری دچار سردرگمی هستند، بسیار حیاتی است. این تبادل اطلاعات، به تحکیم حس همبستگی و اعتماد در جامعه مهاجر کمک می‌کند و آسیب‌پذیری مهاجران در برابر تبعیض، سوءاستفاده‌های احتمالی و موانع ساختاری را به‌حداقل می‌رساند.

۳-۴. شبکه‌های مجازی و ایجاد حس تعلق

شبکه‌های اجتماعی مجازی به یکی از مهم‌ترین ابزارهای تحکیم سرمایه اجتماعی و همبستگی در جوامع مهاجر بدل شده‌اند. مهاجران افغانستانی در فرانسه، از طریق ایجاد و مشارکت در گروه‌های مجازی، انجمن‌های اجتماعی و کانال‌های فرهنگی، موفق شده‌اند پیوندهای هویتی و اجتماعی خود را بازسازی و تحکیم کنند.

این شبکه‌ها با فراهم آوردن بستری برای تبادل تجربه، اشتراک اخبار و مناسبت‌ها، و برگزاری رویدادهای فرهنگی آنلاین، به مهاجران افغانستانی امکان می‌دهند تا حس تعلق به جامعه خود را حتی در شرایط پراکندگی جغرافیایی حفظ کنند. چنین فضایی، احساس غربت و انزوا را کاهش داده و زمینه‌ساز شکل‌گیری نوعی همبستگی جمعی و حمایت روانی نیز می‌شود.

علاوه بر این، شبکه‌های مجازی به بستری برای برگزاری رویدادهای جمعی، جشن‌ها و مناسبت‌های فرهنگی تبدیل شده‌اند که خود عاملی برای تقویت حس همبستگی و حفظ سرمایه اجتماعی است. این شبکه‌های مجازی، عناصر فرهنگی و زبانی را بازتولید می‌کنند و به مهاجران امکان می‌دهند تا در مواجهه با تبعیض، فشارهای اجتماعی و چالش‌های هویتی، از حمایت جمعی برخوردار شوند. این حمایت‌ها، به‌ویژه برای نسل دوم مهاجران که قاعدتاً پیوند کمتری با سنت‌ها و زبان مادری دارند، وظیفه‌ای مهم در حفظ هویت و احساس تعلق ایفا می‌کنند.

۴-۴. سازماندهی رویدادها و فعالیت‌های جمعی از طریق شبکه‌های اجتماعی

در جوامع مهاجر، به‌ویژه در میان افغان‌های مقیم فرانسه، شبکه‌های اجتماعی مجازی به ابزاری حیاتی برای سازماندهی و اجرای رویدادها و فعالیت‌های جمعی بدل شده‌اند. این پلتفرم‌ها امکان اطلاع‌رسانی سریع و گسترده را فراهم و بستر تعامل، هماهنگی و مشارکت فعال اعضای جامعه را نیز مهیا می‌سازند. مهاجران با تکیه بر گروه‌های واتساپ، تلگرام و صفحات فیس‌بوک، موفق شده‌اند مراسم فرهنگی، گردهمایی‌های اجتماعی و حتی نشست‌های آموزشی و حمایتی را به‌صورت آنلاین یا حضوری سازماندهی کنند.

این ظرفیت سازماندهی، نقش مهمی در تقویت سرمایه اجتماعی، بازتولید هویت جمعی و ارتقاء حس تعلق میان اعضای جامعه افغانستانی دارد. شبکه‌های اجتماعی با ایجاد امکان بسیج منابع انسانی و فکری، زمینه را برای مشارکت گسترده‌تر و فراگیرتر فراهم می‌آورند و به مهاجران اجازه می‌دهند تا حتی در شرایط پراکندگی جغرافیایی، پیوندهای اجتماعی و فرهنگی خود را نگهداری و تقویت کنند.

علاوه بر رویدادهای فرهنگی و مذهبی، شبکه‌های اجتماعی به بستری برای سازماندهی فعالیت‌های حمایتی و آموزشی نیز تبدیل شده‌اند. مهاجران افغانستانی با استفاده از این شبکه‌ها، جلسات آموزش زبان، کارگاه‌های آشنایی با قوانین و حتی کمپین‌های حمایتی برای تازه‌واردان یا افراد نیازمند را به‌صورت جمعی برگزار می‌کنند. این فرایند سرمایه اجتماعی را ارتقا، و اعتماد متقابل و انسجام درون‌گروهی را افزایش می‌بخشد.

این نوع سازماندهی جمعی، به‌ویژه در شرایط بحران یا نیازهای فوری، نقش تعیین‌کننده‌ای در تاب‌آوری جامعه مهاجر دارد. شبکه‌های اجتماعی مجازی، با فراهم آوردن امکان ارتباط سریع و هماهنگی مؤثر، به مهاجران افغانستانی اجازه می‌دهند تا سرمایه اجتماعی خود را در بستر مهاجرت بازتولید و تقویت کنند و در مواجهه با چالش‌های اجتماعی و فرهنگی، از حمایت جمعی برخوردار شوند.

۵. محدودیت‌ها و چالش‌های استفاده از شبکه‌های اجتماعی

یکی از محدودیت‌های اساسی در بهره‌گیری از شبکه‌های اجتماعی مجازی برای مهاجران افغانستانی در فرانسه، مشکلات مربوط به دسترسی و سواد رسانه‌ای است. اگرچه شبکه‌های اجتماعی می‌توانند ابزار قدرتمندی برای حفظ ارتباطات، انتقال فرهنگ و حمایت اجتماعی باشند؛ اما همه اعضای جامعه مهاجر به‌صورت برابر از این امکانات بهره‌مند نیستند.

بخشی از مهاجران افغان، به‌ویژه افراد مسن‌تر، زنان خانه‌دار و افرادی با سطح تحصیلات پایین، با موانع جدی در دسترسی به ابزارهای دیجیتال و اینترنت مواجه‌اند. محدودیت‌های اقتصادی، نبود زیرساخت‌های مناسب در محل سکونت، یا عدم آشنایی با فناوری‌های نوین از جمله دلایل اصلی این مشکل هستند. این مسئله موجب شده که بخشی از جامعه مهاجر از فرآیندهای ارتباطی و حمایتی شکل‌گرفته در فضای مجازی محروم بماند و در معرض انزوای اجتماعی بیشتری قرار گیرد:

«مادرم هنوز با گوشی هوشمند راحت نیست و نمی‌تونه به‌تنهایی از واتساپ یا تلگرام استفاده کند. به‌همین خاطر، خیلی از

اخبار و برنامه‌های فامیلی را دیرتر می‌فهمد یا اصلاً متوجه نمی‌شود.» (زن، ۳۲ ساله)

علاوه بر موانع سخت‌افزاری، نبود سواد رسانه‌ای کافی نیز یکی از چالش‌های مهم است. بسیاری از مهاجران افغان، به‌ویژه نسل اول، با مفاهیم پایه‌ای امنیت سایبری، تشخیص اخبار جعلی، مدیریت حریم خصوصی و استفاده انتقادی از اطلاعات آنلاین آشنایی کافی ندارند. این ناآگاهی می‌تواند آن‌ها را در معرض خطرات مختلفی مانند کلاهبرداری اینترنتی، انتشار اطلاعات نادرست یا حتی آسیب‌های روانی ناشی از مواجهه با محتوای نامناسب قرار دهد.

این مشکلات دسترسی و ضعف سواد رسانه‌ای، موجب کاهش مشارکت اجتماعی و فرهنگی برخی مهاجران می‌گردد و می‌تواند به تعمیق شکاف نسلی و جنسیتی در جامعه افغان‌های مهاجر نیز منجر شود. نسل دوم و سوم که آشنایی بیشتری با فناوری دارند، به مراتب فعال‌تر و تأثیرگذارتر در فضای مجازی هستند، در حالی که نسل اول یا گروه‌های آسیب‌پذیرتر، به حاشیه رانده می‌شوند.

۵-۱. محدودیت‌های فنی و زبانی

یکی از چالش‌های اساسی در بهره‌گیری از شبکه‌های اجتماعی مجازی در میان مهاجران افغان، وجود محدودیت‌های فنی و زبانی است که به‌ویژه گروه‌های سنی خاص، مانند سالمندان و کودکان، را با موانع جدی مواجه می‌سازد. افراد سالمند و کسانی که تجربه کمتری با فناوری‌های نوین دارند، اغلب در استفاده از ابزارهای ارتباطی دیجیتال با مشکلاتی مواجه‌اند. نبود آشنایی با نرم‌افزارها، دشواری در نصب و به‌روزرسانی اپلیکیشن‌ها، و حتی نگرانی از امنیت اطلاعات شخصی، از جمله عواملی است که مشارکت این گروه‌ها را در شبکه‌های اجتماعی کاهش می‌دهد. به همین دلیل، بخشی از مهاجران افغانستانی به حاشیه رانده می‌شوند و نمی‌توانند از فرصت‌های ارتباطی و حمایتی فضای مجازی بهره‌مند شوند.

محدودیت زبانی نیز به‌ویژه برای نسل اول مهاجران و کودکان تازه‌وارد، چالشی جدی محسوب می‌شود. بسیاری از سالمندان افغانستانی در خواندن و نوشتن به زبان فارسی ادبی یا پشتو دچار مشکل هستند. از سوی دیگر، کودکان و نوجوانان مهاجر که بیشتر با زبان فرانسوی آموزش می‌بینند، درک و بیان مفاهیم پیچیده فرهنگی به زبان مادری برایشان دشوار است. این فاصله زبانی، انتقال مؤثر اطلاعات، ارزش‌ها و تجربه‌های فرهنگی را در فضای مجازی محدود می‌کند. این محدودیت‌های فنی و زبانی، به تعمیق شکاف نسلی و کاهش مشارکت اجتماعی برخی گروه‌ها در جامعه مهاجر ختم می‌شود. نسل جوان‌تر، که مهارت بالاتری در استفاده از فناوری و زبان دارد، به مراتب فعال‌تر و تأثیرگذارتر در فضای مجازی است، در حالی که نسل اول و سالمندان بیشتر به حاشیه رانده می‌شوند.

۵-۲. چالش‌های امنیتی و حریم خصوصی

یکی از چالش‌های مهم و رو به افزایش در استفاده مهاجران افغانستانی از شبکه‌های اجتماعی مجازی، نگرانی‌های مربوط به امنیت اطلاعات و حفظ حریم خصوصی است. مهاجران افغان، به‌ویژه نسل اول و گروه‌های آسیب‌پذیرتر، اغلب فاقد دانش کافی درباره مخاطرات امنیتی فضای مجازی هستند و این امر می‌تواند آن‌ها را در معرض تهدیدهای جدی قرار دهد. مهاجران افغانستانی در گروه‌های مجازی، اطلاعات شخصی، تصاویر خانوادگی و حتی مسائل حساس مربوط به وضعیت اقامت یا مشکلات اجتماعی خود را به اشتراک می‌گذارند. این اطلاعات، در صورت نبود آگاهی یا رعایت اصول امنیتی، به راحتی در اختیار افراد کلاهبردار یا حتی نهادهای دولتی و امنیتی قرار می‌گیرد. نبود آگاهی کافی نسبت به تهدیدهای سایبری، مانند فیشینگ، هک حساب‌های کاربری یا کلاهبرداری‌های اینترنتی نیز مهاجران را در معرض آسیب‌های جدی قرار می‌دهد. برخی از مهاجران افغانستانی تجربه دریافت پیام‌های مشکوک یا دعوت به گروه‌های ناشناس را داشته‌اند که به سرقت اطلاعات یا سوءاستفاده مالی منجر شده است:

«یک بار با یه خانم فرانسوی با من دوست شد، با هم خیلی حرف می‌زدیم من ازش خواسته بودم که همدیگر رو ببینیم ولی فقط عکس می‌فرستاد. البته من صداش شنیده بودم یه باز ازم پول خواست منم بهش دادم ۲۰۰۰ یورو. بعدش غیبش زد ...» (مرد، ۲۳ ساله)

افشای ناخواسته اطلاعات خصوصی یا مواجهه با تهدیدهای امنیتی می‌تواند پیامدهای روانی و اجتماعی جدی، از جمله اضطراب، بی‌اعتمادی و کاهش مشارکت در فعالیت‌های جمعی را به دنبال داشته باشد. این امر به‌ویژه برای زنان و نوجوانان مهاجر که ممکن است بیشتر در معرض قضاوت یا سوءاستفاده قرار گیرند، اهمیت دوچندان دارد.

یکی از تأثیرات منفی و چالش‌های جدی استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی در میان مهاجران افغانستانی در فرانسه، گسترش شایعات و اخبار نادرست است. به دلیل محدودیت‌های زبانی، فقدان سواد رسانه‌ای کافی و اتکال زیاد به منابع غیررسمی، مهاجران افغانستانی بیش از دیگر گروه‌ها در معرض پذیرش و باز نشر اطلاعات نادرست قرار دارند. این وضعیت پیامدهای جدی برای انسجام اجتماعی، سلامت روانی و حتی فرایند ادغام فرهنگی مهاجران به همراه دارد.

محدودیت در دسترسی به منابع رسمی و معتبر، ضعف مهارت‌های ارزیابی انتقادی اطلاعات و نقش پررنگ شبکه‌های غیررسمی خانوادگی و فامیلی در تبادل اخبار، از جمله عوامل اصلی گسترش شایعات در این جامعه است. بسیاری از مهاجران برای کسب اخبار مربوط به قوانین مهاجرت، وضعیت اقامت، فرصت‌های شغلی یا حتی رخدادهای روزمره، به گروه‌های واتساپ و تلگرام وابسته‌اند. این گروه‌ها، اگرچه وظیفه مهمی در حمایت اجتماعی دارند؛ اما در نبود نظارت و راستی‌آزمایی، به‌بستری برای انتشار سریع شایعات تبدیل می‌شوند.

گسترش شایعات و اخبار نادرست اضطراب، سردرگمی و حتی تصمیم‌گیری‌های اشتباه در میان مهاجران را افزایش می‌دهد. به‌ویژه در شرایط بحران (مانند همه‌گیری کرونا یا تغییرات ناگهانی در سیاست‌های مهاجرتی)، انتشار اطلاعات غلط به‌هراس جمعی، بی‌اعتمادی به نهادهای رسمی و تضعیف همبستگی اجتماعی می‌انجامد. این مسئله، مهاجران تازه وارد یا افرادی را که دسترسی کمتری به منابع رسمی دارند، آسیب‌پذیرتر می‌کند.

گروه‌های بسته زمینه را برای افزایش انزوای فرهنگی فراهم می‌آورند. هرچند این گروه‌ها می‌توانند به‌حفظ هویت، انتقال ارزش‌ها و حمایت روانی کمک کنند؛ اما در صورت محدود شدن ارتباطات صرفاً به‌درون جامعه مهاجر و فقدان تعامل با جامعه میزبان، زمینه‌ساز تحکیم مرزهای فرهنگی و فاصله گرفتن از فرایند ادغام اجتماعی می‌شوند.

گروه‌های بسته مجازی، اغلب متشکل از اعضای خانواده، دوستان یا هم‌وطنان هستند که عمدتاً به‌زبان مادری (دری، پشتو) ارتباط برقرار می‌کنند و محتوای فرهنگی و اجتماعی افغانستان را بازتولید می‌نمایند. تعداد این گروه بسیار زیاد است. این گروه‌ها، با وجود نقش حمایتی، نوعی «حباب فرهنگی» می‌سازند که مانع از مواجهه و تعامل فعال با جامعه میزبان و دیگر گروه‌های مهاجر می‌شود. بسیاری از مهاجران نسل اول و دوم، با این که سال‌ها در فرانسه مقیم هستند، اما حتی جملات ساده فرانسوی را نمی‌توانند بگویند.

بحث و نتیجه‌گیری

در دنیای معاصر و در عصر دیجیتال، شبکه‌های اجتماعی مجازی نقشی کلیدی در شکل‌دهی به‌هویت‌های فرهنگی، حفظ سرمایه‌های اجتماعی و مقابله با چالش‌های مهاجرت ایفا می‌کنند. این پژوهش نشان داد که جامعه افغانستانی در فرانسه، به‌ویژه از طریق استفاده از شبکه‌هایی مانند واتساپ، تلگرام و شبکه‌های دیجیتال دیگر، موفق به‌بازآفرینی و تحکیم هویت جمعی خود شده‌اند. این فضاهای مجازی، بیش از یک ابزار ارتباطی برای مهاجران افغانستانی هستند؛ آن‌ها به‌عنوان «فضاهای عمومی دیجیتال» عمل می‌کنند که در آن مهاجران فرصت بازسازی فرهنگ، زبان، آیین‌ها و ارزش‌ها را یافته و در مقابل فشارهای همگون‌سازی اجتماعی مقاومت می‌کنند. این پژوهش نشان می‌دهد که شبکه‌های مجازی، با تسهیل تعاملات معنادار بین اعضای جامعه مهاجر افغانستانی، نوعی سرمایه اجتماعی دیجیتال شکل داده‌اند که نقش به‌سزایی در کاهش احساس غربت، انزوا و اضطراب‌های ناشی از مهاجرت دارد. این فضاها به‌حفظ زبان مادری، سنت‌ها و مناسبت‌های فرهنگی کمک کرده و به‌عنوان بستری برای تعامل بین نسل‌ها، به‌بازتولید دانش فرهنگی و ایجاد حس تعلق جمعی نیز منجر شده‌اند.

با این حال، این فضاها بدون چالش نیستند. مشکلات دسترسی، سواد رسانه‌ای، تهدیدهای امنیتی، گسترش شایعات و احتمال همگون‌سازی فرهنگی، می‌تواند به‌کاهش اثربخشی این شبکه‌ها منجر شود. به‌ویژه در مورد نسل دوم و سوم مهاجران، که تحت تأثیر قرار گرفتن با جامعه میزبان و فعالیت‌های مجازی بیشتر، گاهی فاصله فرهنگی با سنت‌ها و زبان مبدأ ایجاد می‌کنند. این فاصله‌گیری می‌تواند به‌بروز بحران هویتی و تنش‌های نسلی منجر شود، اما در عین حال، فرصتی برای ظهور هویت‌های ترکیبی نیز فراهم کند که به‌انعطاف‌پذیری فرهنگی و سازگاری بیشتر جوامع مهاجر منجر می‌گردد.

این پژوهش هم‌راستا با مقاله **برنال و همکاران (۲۰۲۲)**، نشان داد که شبکه‌های اجتماعی مجازی نقش بسزایی در تسهیل ارتباطات بین فردی و حمایت اجتماعی دارند. اما این شبکه‌ها می‌توانند زمینه لغزنده‌ای برای تولید تبعیض و بیگانه‌هراسی نیز باشند. همچنین داده‌های این مقاله نتایج پژوهش **ری (۲۰۲۴)** را تایید می‌کند که نشان داده شبکه‌های اجتماعی مجازی فرصت‌های یادگیری و توسعه را برای زنان مهاجر فراهم و دسترسی به‌جوامع و روابط را تسهیل می‌کنند. البته این گشایش درباره مهاجران افغان به صورت درون‌گروهی رخ داده است و نه در ارتباط با جامعه میزبان. داده‌های این مقاله یافته‌های **کوبو و همکاران (۲۰۲۳)** را نیز به نوعی تایید می‌کند که شبکه‌های اجتماعی مجازی، راهبردهای مهاجرت را برای مهاجران با افزایش پیوند سرمایه اجتماعی و رفاه عاطفی تسهیل می‌کند. این شبکه‌ها پیوند بین مهاجران را فراهم و به‌آنها مدد می‌کند تا بر مشکلات فرهنگی توفیق یافته و با وجود

کنش‌ورزی محدود با فرانسویان در جامعه مقصد تا حدی سازگار شوند. این مقاله چندان با یافته‌های پارک و جریس (۲۰۲۱) منطبق نیست که می‌گوید شبکه‌های اجتماعی، مهاجران را قادر می‌سازد تا هویت فراملی خود را ابراز، سرمایه اجتماعی ایجاد و تعلق در جوامع میزبان را هدایت کنند. مهاجران افغانستانی در این شبکه‌ها با اشتراک‌گذاری تجربیات خود، با کلیشه‌ها و تبعیض‌ها در زمینه‌های مختلف نتوانستند چندان کنار بیایند. مهاجران افغانستانی در تضاد با نتایج مطالعه **دمیان و وان‌اینگن** (۲۰۱۴) نشان می‌دهند که استفاده از شبکه‌های اجتماعی، بیشتر بر روابط درون‌گروهی اثر داشته و نه بر افزایش کیفیت روابط اجتماعی با جامعه مقصد.

در این مقاله بیان شد که شبکه‌های اجتماعی مجازی با تمام چالش‌هایشان، ابزاری قدرتمند در تحکیم هویت فرهنگی، مقابله با اضطراب مهاجرت و ایجاد حس تعلق جمعی هستند. این شبکه‌ها، فرهنگ را حفظ می‌کنند و فضایی برای مذاکره، تحول و نوآوری فرهنگی نیز فراهم می‌کنند. بنابراین، درک عمیق از نحوه استفاده افغانستانی‌های مهاجر در فرانسه از این فضاها، فرصت‌ها و چالش‌های موجود در حفظ هویت فرهنگی را روشن کرده است. مهاجرت در عصر دیجیتال، دیگر یک جابجایی جغرافیایی نیست، بلکه سیالیتی است که در آن هویت‌ها به‌طور دائم بازسازی و بازتعریف می‌شوند. شبکه‌های اجتماعی مجازی، به‌عنوان فضاهای میانی، به‌حفظ فرهنگ کمک می‌کنند و زمینه‌ساز هویت‌های چندلایه، ترکیبی و پویا نیز هستند، هویت‌هایی که می‌توانند در عین حفظ ریشه‌ها، در جهانی‌شدگی معنا یابند و زنده بمانند.

سپاسگزاری

بر خود لازم می‌دانم از نظرات مشورتی ارزشمند آقای دکتر مرتضی کتبی، استاد روان‌شناسی اجتماعی دانشگاه تهران در تدوین این مقاله قدردانی کنم.

منابع

- خسروی، رقیه؛ دالوند، فرانک (۱۴۰۲). رفاة ذهنی مهاجران افغانستانی ساکن در شهر شیراز و عوامل مرتبط با آن. *نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران*، ۱۸ (۳۵)، ۴۶۶-۴۲۹. <https://doi.org/10.22034/jpai.2023.1990541.1275>
- عباسی‌شوازی، محمدجلال؛ صادقی، رسول؛ محمدی، عبدالله (۱۳۹۵). ماندن یا مهاجرت دوباره مهاجران بازگشته افغانستانی از ایران به کشورشان و عوامل تعیین‌کننده آن. *نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران*، ۱۱ (۲۲)، ۱۰-۴۱. https://www.jpaiassoc.ir/article_30184.html
- عرب‌پور، الهام؛ باستانی، سوسن؛ اعظم‌آزاده، منصوره؛ سعیدی، سعیده (۱۴۰۴). نقش شبکه‌های اجتماعی در سازگاری و انطباق مهاجران افغانستانی. *مطالعات تحقیقات اجتماعی در ایران*، ۱۴ (۱)، ۷۰-۵۱. <https://doi.org/10.22059/jisr.2025.385574.1553>
- میرزائی، حسین (۱۳۹۲). انسان‌شناسی قومی-زبانی مهاجران هزاره در ایران. *پژوهش‌های انسان‌شناسی ایران*، ۳ (۲)، ۱۴۴-۱۲۳. <https://doi.org/10.22059/ijar.2014.50848>
- میرزائی، حسین (۱۳۹۳). مطالعه انسان‌شناختی هویت زبانی مهاجران افغان در ایران. *مطالعات اجتماعی ایران*، ۸ (۳)، ۱۰۹-۱۲۸. http://www.jss-isa.ir/article_21461.html
- میرزائی، حسین (۱۳۹۹). زمینه‌های پیدایش و ادغام فرهنگی- اجتماعی مهاجران ایرانی در فرانسه. *فصلنامه علوم اجتماعی*، ۲۷ (۸۸)، ۷۰-۲۵. <https://doi.org/10.22054/qjss.2020.48012.2169>
- میرزائی، حسین (۱۴۰۳ الف). مردم‌نگاری شبکه‌ای نظام سلیقه‌ای نفوذداران مهاجر افغانستانی در اینستاگرام. *بررسی مسائل اجتماعی ایران*، ۱۵ (۲)، ۴۰-۲۳. https://journals.ut.ac.ir/article_102077.html
- میرزائی، حسین (۱۴۰۳ ب). سیاست حافظه و هویت مهاجرتی: مردم‌نگاری حافظه جمعی مهاجران افغانستانی در ایران. *مطالعات فرهنگ و هنر آسیا*، ۳ (۲)، ۲۴۳-۲۷۷. https://asianculture-artstudies.ihcs.ac.ir/article_10201.html
- میرزائی، حسین؛ جلالی، مریم (۱۴۰۴). زیست‌جهان مقاومت و انطباق در حاشیه‌نشینی ساختاریافته پویایی‌های زیست غیررسمی خانواده‌های مهاجر افغانستانی. *جامعه‌شناسی سبک زندگی*، ۱۰ (۲)، ۵۲-۲۸. https://sls.tabrizu.ac.ir/article_19986.html
- یوسفی، علی؛ موسوی، سیدمهدی؛ حسینی، آمنه‌سادات (۱۳۹۲). شبکه اجتماعی مهاجران افغانستانی در مشهد. *مسائل اجتماعی ایران*، ۴ (۱)، ۲۴۱-۲۳۹. <http://jspi.khu.ac.ir/article-1-288-fa.html>
- Abbasi-Shavazi, M.J., Sadeghi, R., Mohammadi, A. (2017). Staying or remigration among Afghan returnees and its determinants. *Journal of Population Association of Iran*, 11(22), 10-41. [In Persian]. https://www.jpaiassoc.ir/article_30184.html
- Abdulhamed, R., & Lonka, K. (2025). Acculturation orientations among immigrant-origin youth: How is acculturation associated with self-esteem, sense of belonging, and discrimination?. *Journal of International Migration and Integration*, (26), 669-697. <https://doi.org/10.1007/s12134-024-01194-1>
- Arabpour, E., Bastani, S., Azam Azadeh, M., Saeedi, S. (2025). The role of social networks in the adaptation and integration of Afghan migrants. *Social Studies and Research in Iran*, 14(1), 51-70. [In Persian]. <https://doi.org/10.22059/jisr.2025.385574.1553>
- Bernal, B.L., Cardona Isaza, A. de J., Álvarez Massi, P.Á. (2022). Redes sociales virtuales y estrategias de afrontamiento en migrantes

- de Colombia, Panamá y Chile: Diferencias y relaciones. *Universitas Psychologica*, 20, 1-15. <https://doi.org/10.11144/Javeriana.upsy20.rsve>
- Berry, J.W. (2017). Theories and models of acculturation. In *The Oxford handbook of acculturation and health* (pp. 15-28). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190215217.013.2>
- Berry, J.W. (2022). Family and youth development: Some concepts and findings linked to the ecocultural and acculturation models. *Societies*, 12(6), 181. <https://doi.org/10.3390/soc12060181>
- Bessarab, A., Mitchuk, O., Baranetska, A., Kodatska, N., Kvasnytsia, O., Mykytiv, G. (2025). Social networks as a phenomenon of the information society. *Asian Journal of Industrial Engineering*, 14(1), 17-24. <https://doi.org/10.22094/JOIE.2020.677811>
- Bloemraad, I., Esses, V.M., Kymlicka, W., Zhou, Y.Y. (2023). *Unpacking immigrant integration: Concepts, mechanisms, and context*. World Development Report.
- Bond, R. (2025). Migration and Ethnicity in Scotland's 2022 Census. *Scottish Affairs*, 34(2), 246-261. <https://doi.org/10.3366/scot.2025.0548>
- Cobo, M., Levano, R.I.J., Martín, J. (2023). Technologies in migration processes: Mediation in communication and social capital. *The Journal of Education, Culture, and Society*, 14(2), 188-209. <https://doi.org/10.15503/jecs2023.2.188.210>
- Damian, E., & van Ingen, E. (2014). Social network site usage and personal relations of migrants. *Societies*, 4(4), 640-653. <https://doi.org/10.3390/soc4040640>
- Guo, S., & Maitra, S. (2020). Revisioning curriculum in the age of transnational mobility: Towards a transnational and transcultural framework. In *Curriculum of global migration and transnationalism* (pp. 80-91). Routledge.
- INSEE. (2025). *Raport: Étrangers par nationalité détaillée Recensement de la population*.
- Jin, R., & Wang, X. (2022). "Somewhere I belong?" A study on transnational identity shifts caused by "double stigmatization" among Chinese international student returnees during COVID-19 through the lens of mindsponge mechanism. *Frontiers in Psychology*, 13, 1018843.
- Khosravi, R., & Dalvand, F. (2023). Subjective well-being of Afghan immigrants residing in Shiraz and its correlates. *Journal of Population Association of Iran*, 18(35), 429-466. [In Persian]. <https://doi.org/10.22034/jpai.2023.1990541.1275>
- Leurs, K., & Witteborn, S. (2021). Digital migration studies. In McAuliffe, M. (ed.). *Research Handbook on International Migration and Digital Technology* (pp. 15-28). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781839100611.00010>
- Liang, X., Lu, Y., Martin, J. (2021). A review of the role of social media for the cultural heritage sustainability. *Sustainability*, 13(3), 1055. <https://doi.org/10.3390/su13031055>
- Marin, G.D., & Nilă, C. (2021). Branding in social media. Using LinkedIn in personal brand communication: A study on communications/marketing and recruitment/human resources specialists perception. *Social Sciences & Humanities Open*, 4(1), 100174. <https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2021.100174>
- Mirzaei, H. (2013). Ethnic-linguistic anthropology of Hazara migrants in Iran. *Iranian Journal of Anthropological Research*, 3(2), 123-144. [In Persian]. <https://doi.org/10.22059/ijar.2014.50848>
- Mirzaei, H. (2014). A socio-cultural study of linguistic identity among Afghan migrants in Iran. *Journal of Iranian Social Studies*, 8(3), 109-128. [In Persian]. http://www.jss-isa.ir/article_21461.html
- Mirzaei, H. (2020). Cultural and social integration of Iranian migrants in France. *Quarterly Journal of Social Sciences*, 27(88), 25-70. [In Persian]. <https://doi.org/10.22054/qjss.2020.48012.2169>
- Mirzaei, H. (2024 a). Network ethnography of the patronage system of Afghan migrant influencers on Instagram. *Iranian Journal of Social Problems*, 15(2), 23-40. [In Persian]. https://journals.ut.ac.ir/article_102077.html
- Mirzaei, H. (2024b). Memory politics and migrant identity: Ethnography of collective memory among Afghan migrants in Iran. *Asian Cultural and Art Studies*, 3(2), 243-277. [In Persian]. https://asianculture-artstudies.ihs.ac.ir/article_10201.html
- Mirzaei, H., & Jalali, M. (2025). The lifeworld of resistance and adaptation in structured marginality: Informal living dynamics of Afghan migrant families. *Journal of Sociology of Lifestyle*, 10(2), 28-52. [In Persian]. https://sls.tabrizu.ac.ir/article_19986.html
- Müller, T. (2022). State, space and secularism: towards a critical study of governing religion. In Moses, C.J.J., Muller, T., & Taleb, A. (eds). *Rethinking Islam and space in Europe* (pp. 21-42). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003295921>
- Olmos Alcaraz, A. (2018). Otherness, migrations and racism inside virtual social networks: a case of study on Facebook. *REMHU, Revista Interdisciplinar da Mobilidade Humana*, 26(53). <https://doi.org/10.1590/1980-85852503880005304>
- Park, S., & Gerrits, L. (2021). How migrants manifest their transnational identity through online social networks: comparative findings from a case of Koreans in Germany. *Comparative Migration Studies*, 9(1), 1-17. <https://doi.org/10.1186/S40878-020-00218-W>
- Phinney, J.S., Berry, J.W., Vedder, P., Liebkind, K. (2006). The acculturation experience: Attitudes, identities, and behaviors of immigrant youth. In Berry, J.W., Phinney, J.S., Sam, D.L., & Vedder, P. *Immigrant youth in cultural transition: Acculturation, Identity, and Adaptation Across National Contexts* (pp. 71-118). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780415963619>
- Ray, S.M. (2024). Immigrant women entrepreneurs: virtual social networks, learning, and culture. In Benson, V. (ed). *Digital entrepreneurship and the creative economy: Unlocking opportunities in the global south* (pp. 209-231). Elsevier BV.

<https://doi.org/10.1016/b978-0-323-90237-3.00010-2>

Ward, C., & Szabó, Á. (2023). Acculturation, cultural identity and well-being. *Nature Reviews Psychology*, 2(5), 267–282.

<https://doi.org/10.1038/s44159-023-00171-2>

Yousefi, A., Mousavi, S.M., Hosseini, A.S. (2013). The social network of Afghan migrants in Mashhad. *Social Problems of Iran*, 4(1), 239–241. [In Persian]. <http://jspi.khu.ac.ir/article-1-288-fa.html>